

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2020

Radka Moková

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

Kritéria výběru pěstounů na přechodnou dobu

Bakalářská práce

Autor: Radka Moková

Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce ve veřejné správě

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Hradec Králové

2020

Zadání bakalářské práce

Autor: Radka Moková

Studium: U1773

Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce ve veřejné správě

Název bakalářské práce: Kritéria výběru pěstounů na přechodnou dobu

Název bakalářské práce AJ: Criteria for the selection of foster parents for a transitional period

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se bude zabývat pěstounskou péčí na přechodnou dobu. Hlavním cílem práce bude zjistit kritéria výběru pěstounů na přechodnou dobu, pozitiva a negativa daných kritérií. Zvolené metody a techniky: kvalitativní výzkumná strategie

MATĚJČEK, Zdeněk. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8. MATĚJČEK, Zdeněk. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-807367-272-0. ŠKOVIERA, Albín. Dilemata náhradní výchovy: Teorie praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5. TRUBAČOVÁ, Klára a kol., Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti. Praha: MPSV, 2011. ISBN 978-80-7421-039-6.

Garantující pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Oponent: doc. JUDr. Olga Sovová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.6.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

Ve Slatiňanech dne 6. 4. 2020

Radka Moková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. et Mgr. Radce Janebové, Ph.D., za odborné vedení mé bakalářské práce, ochotu, cenné rady a připomínky.

Dále děkuji všem respondentům, kteří se zúčastnili výzkumu.

Abstrakt

MOKOVÁ, Radka. *Kritéria výběru pěstounů na přechodnou dobu*. Hradec Králové, 2020, 64 stran, Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: Mgr. et. Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Bakalářská práce se zabývá pěstounskou péčí na přechodnou dobu. Hlavním cílem práce bylo zjistit, jak sociální pracovníci sociálně-právní ochrany dětí vnímají kritéria výběru pěstounů na přechodnou dobu.

Teoretická část je zaměřena na vymezení hlavních pojmů, dále popisuje jednotlivé fáze procesu pěstounské péče na přechodnou dobu. Pozornost je věnována především roli sociálního pracovníka v procesu pěstounské péče na přechodnou dobu, v posouzení situace dítěte a výběru konkrétní pěstounské rodiny. Poslední kapitola popisuje kritéria výběru pěstounů doporučená metodikou Ministerstva práce a sociálních věcí.

Výzkumná část hledá odpovědi na hlavní a dílčí výzkumné cíle pomocí kvalitativní výzkumné strategie, konkrétně polostrukturovaného rozhovoru se sociálními pracovníky sociálně-právní ochrany dětí. V závěru práce jsou sociálním pracovníkům navržena doporučení pro zhodnocení spolupráce s pěstouny.

Klíčová slova: pěstounská péče na přechodnou dobu, pěstoun, sociální pracovník sociálně-právní ochrany dětí, kritéria výběru pěstounů, biologická rodina, náhradní rodinná péče

Abstract

MOKOVÁ, Radka. *Criteria for the selection of foster parents for a transitional period*. Hradec Králové, 2020, 64 p. Bachelor Degree Thesis. University of Hradec Králové. Leader of the Bachelor Degree Thesis Mgr. et. Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

The bachelor thesis deals with foster care for a temporary period. The main aim of the thesis was to find out how social workers of social and legal protection of children perceive the criteria of foster care choice for a temporary period.

The theoretical part is focused on the definition of the main concepts, then describes the various phases of the foster care process for a transitional period. Attention is paid mainly to the role of social worker in the process of foster care for a temporary period, in the assessment of the child's situation and the selection of a particular foster family. The last chapter describes the criteria for the selection of foster parents recommended by the methodology of the Ministry of Labor and Social Affairs.

The research part seeks answers to the main and partial research objectives using qualitative research strategy, namely a semi-structured interview with social workers of social and legal protection of children. At the end of this work, social workers are suggested recommendations for evaluation of cooperation with foster parents.

Key words: temporary foster care, foster parent, social worker of social and legal protection of children, foster care selection criteria, biological family, substitute family care

Obsah

Úvod	10
1 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	12
1.1 Specifika PPPD	13
1.2 Proces zprostředkování PPPD.....	14
1.2.1 Podání žádosti o PPPD	15
1.2.2 Evidence žadatelů o PPPD	16
1.2.3 Dohoda o výkonu PPPD.....	17
1.3 Průběh PPPD	18
1.3.1 Převzetí dítěte do péče.....	18
1.3.2 Poskytování péče.....	20
2 Role sociálního pracovníka OSPOD v PPPD	22
2.1 Činnost OSPODu při umístění dítěte do PPPD	22
2.1.1 Posouzení situace dítěte	24
2.1.2 Výběr konkrétní pěstounské rodiny	25
2.2 Kritéria výběru pěstounů v praxi pracovníků OSPOD	27
3 Kritéria výběru pěstounů	29
3.1 Metodika MPSV k výběru pěstounů PPPD	29
3.2 Kritéria výběru pěstounů PPPD	31
3.2.1 Stabilita vztahu.....	32
3.2.1.1 Předchozí rozvod u potenciálních pěstounů.....	32
3.2.1.2 Délka trvání manželství.....	33
3.2.1.3 Role samoživitele	33
3.2.2 Věk potenciálních pěstounů	34
3.2.3 Naplnění rodičovských potřeb	34
3.2.3.1 Vlastní děti v rodině pěstouna.....	35
3.2.3.2 Bezdětní pěstouni	35
3.2.4 Spolupráce pěstounů s rodinou dítěte.....	36
3.2.4.1 Význam kontaktu s rodinou pro dítě v PPPD	36
3.2.5 Osobnostní kvality pěstouna	37
3.2.5.1 Rodičovské kompetence pěstouna	37
3.2.5.2 Osobnostní předpoklady pěstouna	38

6 Shrnutí teoretické části	39
7 Metodická část.....	40
7.1 Formulace výzkumných cílů	40
7.2 Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek	42
7.3 Zdůvodnění a charakteristika vybraného výzkumného vzorku	44
7.4 Zdůvodnění vybrané výzkumné strategie	45
7.5 Realizace výzkumného šetření.....	46
7.6 Způsob zpracování získaných údajů	46
8 Popis a interpretace dosažených výsledků	47
8.1 DVC 1: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „stability vztahu“ pro výkon přechodné pěstounské péče.	47
8.2 DCV 2: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „věkové hranice pěstounů“ pro výkon přechodné pěstounské péče.	50
8.3 DCV 3: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „naplnění rodičovských potřeb na vlastních dětech“ u potenciálních pěstounů.	51
8.4 DCV 4: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „spolupráce pěstounů s rodinou dítěte“.....	53
8.5 DCV 5: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „osobnostní kvality“ u potenciálních pěstounů.....	55
8.6 Shrnutí výzkumné části.....	57
Závěr.....	60
Seznam literatury.....	61
Seznam tabulek	64
Seznam příloh.....	64

Seznam použitých zkratk

PPPD – Pěstounská péče na přechodnou dobu

OSPOD – Oddělení sociálně-právní ochrany dětí

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

IPOD – Individuální plán ochrany dítěte

SPOD - Sociálně-právní ochrana dětí

DCV – dílčí výzkumný cíl

Sb. – Sběrka zákonů

SP – sociální pracovník

Úvod

Pěstounská péče na přechodnou dobu je jednou z forem náhradní rodinné péče, která umožňuje ohroženým dětem vyrůstat v plnohodnotném rodinném zázemí. Jejím cílem je dětem, které nemohou z různých důvodů setrvat ve své biologické rodině, zajistit dočasný pobyt v rodině náhradní a překlenout tak období, než se podaří vyřešit jejich rodinné poměry či životní situaci, a ony se budou moci vrátit zpět ke svým biologickým rodičům, nebo než si je převezme náhradní rodina. Pěstounská péče na přechodnou dobu (PPPD), je vhodnou alternativou k péči o ohrožené děti v kojeneckých ústavech a dětských domovech. Snižuje se tak počet dětí, které jsou do ústavní péče umísťovány.

Motivací pro výběr tématu pěstounské péče na přechodnou dobu bylo setkání s pěstounskou rodinou PPPD při výkonu mého povolání tazatelky Českého statistického úřadu, kdy jsem se v rámci výběrového šetření pracovních sil setkala s profesí pěstounky na přechodnou dobu. Do té doby jsem o této formě náhradní rodinné péče neslyšela. I když už se PPPD dostala do většího povědomí, stále si myslím, že široká veřejnost toho o ní mnoho neví. Mně osobně nejvíce zajímalo, jaký by měl pěstoun být a co by měl splňovat, tedy jaká jsou kritéria výběru pěstounů pěstounské péče na přechodnou dobu.

Zájemci o tuto formu náhradní rodinné péče musí absolvovat náročnou odbornou přípravu, která zahrnuje odborný kurz a psychologické testy osobnosti, aby mohli být zapsáni do evidence pěstounů vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu. Cílem práce je **zjistit, jak sociální pracovníci OSPOD vnímají kritéria výběru pěstounů na přechodnou dobu.** Hlavního cíle bude dosaženo přes dílčí cíle, které zjišťují jak sociální pracovníci OSPOD vnímají kritéria stability partnerského vztahu, věkové hranice pěstounů, naplnění rodičovských potřeb na vlastních dětech, spolupráce pěstounů s rodinou dítěte a kritéria osobnostních kvalit pěstouna.

Teoretická část práce se zabývá specifikací PPPD, tedy tím čím se odlišuje od jiných forem náhradní rodinné péče, procesem zprostředkování PPPD od podání žádosti po zařazení do evidence pěstounů a sepsání dohody o výkonu PPPD, průběhem péče od přijetí dítěte po poskytování péče. Dále se zabývá rolí sociálního pracovníka OSPOD v procesu zprostředkování pěstounské péče na přechodnou dobu, posuzováním situace dítěte a výběrem konkrétních pěstounů. Práce se zaměřuje na to, jak OSPOD pracuje s kritérii výběru pěstounů v praxi, která kritéria požadují pracovníci za stěžejní a jak

žadatele o PPPD posuzují. Poslední kapitola se věnuje zpracování kritérií výběru pěstounů a specifikaci oblastí posuzování žadatelů v metodice Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV). Podrobně se zaměřuje na metodická doporučení u kritérií stability partnerského vztahu, věku potenciálních pěstounů, naplnění rodičovských potřeb, schopnosti spolupráce s rodinou dítěte a na osobnostní kvality pěstounů. Vysvětluje jejich důležitost při posuzování žadatelů, jaké indikátory ukazují na jejich hodnotu a jaká skrývají rizika.

Empirická část se zabývá transformací dílčích cílů do tazatelských otázek, volbou výzkumné strategie a výzkumného vzorku a popisuje průběh výzkumu. Výzkumný vzorek se skládá ze šesti respondentek, kterými jsou sociální pracovníce sociálně-právní ochrany dětí Pardubického kraje. Vlastní výzkum byl proveden kvalitativním způsobem pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Hlavním cílem výzkumu bylo posoudit kritéria výběru pěstounů pro zapsání do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu z pohledu sociálních pracovníků náhradní rodinné péče sociálně-právní ochrany dětí. Výzkum by měl ukázat, jak sociální pracovníci vnímají tato kritéria a jaké jsou jejich zkušenosti z praxe. Závěr této části je věnován analýze, interpretaci zjištěných výsledků výzkumu a doporučení pro praxi.

1 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu (dále PPPD) vznikla s cílem omezit počty dětí v ústavní výchově a umožnit dětem v krizové situaci, které se dočasně ocitají mimo domov, výchovu v rodinném prostředí. (Bubleová a kol., 2013)

Základním právním předpisem, který se zabývá otázkou PPPD je **Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. ve znění zákona č. 401/2012Sb.** a na něj navazující metodická doporučení MPSV 7/2009 a 8/2009. V zákoně jsou ukotvena práva a povinnosti pěstounů, dohody o výkonu pěstounské péče, zprostředkování péče, přípravy žadatelů a jejich odborné posuzování. Dalším závazným předpisem pro výkon pěstounské péče je **Občanský zákoník (89/2012 Sb.)**.

Podle občanského zákoníku je pěstounská péče formou náhradní rodinné péče, při které pěstoun o dítě osobně pečuje a je zodpovědný za jeho výchovu. Pěstoun nemá vůči dítěti vyživovací povinnost, zastupuje dítě a spravuje jeho záležitosti v běžných věcech. (Bubleová a kol., 2014)

„Účelem pěstounské péče na přechodnou dobu je zejména poskytnout rodičům čas, aby si mohly upravit své poměry tak, aby byli znovu schopni převzít dítě do své péče, nebo se pro dítě našla jiná vhodná stabilní rodina. Jedná se tedy především o institut krizový a pouze přechodný.“ (Bubleová a kol., 2014) Jedná se tedy o péči před návratem zpět do rodiny, před přechodem do dlouhodobé péče (pěstounská péče), před přechodem do trvalé péče (osvojení) či před přechodem do ústavní péče. (Vránová, 2011)

PPPD je jednou z forem náhradní rodinné péče, pro kterou je vytvořena zvláštní evidence pěstounů. Dítě do PPPD svěřuje soud na návrh příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí a to na dobu, po kterou rodič ze závažných důvodů nemůže dítě vychovávat (např. pobyt v nemocnici, závažná nemoc, výkon trestu odnětí svobody apod.), na dobu, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením (matky se závislostí na drogách, matky bez domova) a dále do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlas rodiče s osvojením – rodiče se o dítě nezajímají, soud je zbaví rodičovské odpovědnosti. (Macela, 2013)

Zájemci o pěstounskou péči na přechodnou dobu by si měli sami pro sebe zodpovědět několik základních otázek a zjistit tak, jestli jsou na tuto specifickou péči dostatečně

připraveni a mohou se stát dobrými pěstouny. Je též vhodné navštívit některý z pořádaných seminářů o PPPD, kde mohou získat odpovědi na otázky, které je v souvislosti s PPPD napadají.

Na osoby poskytující pěstounskou péči na přechodnou dobu je pohlíženo jako na profesionály, kteří vykonávají specifickou činnost v oblasti výchovy a péče o ohrožené děti. Vzhledem k náročnosti této pěstounské péče jsou na žadatele kladeny náročnější požadavky než na pěstouny klasické pěstounské péče. Žadatelé o PPPD by měli chápat její smysl a porozumět procesu návratu dítěte zpět do biologické rodiny nebo přechod do dlouhodobé péče. Od pěstounů se očekává, že poskytnou dítěti stabilní a láskyplné prostředí a pomohou dítěti vyrovnat se s prožitými traumaty.

1.1 Specifika PPPD

Pěstounská péče na přechodnou dobu je forma náhradní rodinné péče, která se od ostatních forem odlišuje několika specifickými podmínkami. PPPD může trvat nejdéle jeden rok, dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu svěřuje soud, děti mohou být svěřeny pouze pěstounům vedeným ve zvláštní evidenci pěstounů na přechodnou dobu, před umístěním dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu neprobíhá proces zprostředkování náhradní rodinné péče. Pěstouni na přechodnou dobu pobírají odměnu i po dobu, kdy nemají v péči žádné dítě, počítá se, že jsou ve stavu pohotovosti a měli by být schopni přijmout dítě v krizové situaci prakticky okamžitě, jakmile o tom rozhodne soud. Vzhledem k nárokům na pěstouny na přechodnou dobu je doba jejich přípravy 72 hodin. (Pazlarová, 2016)

Pěstouny na přechodnou dobu je třeba považovat za profesionály, na které jsou kladeny specifické požadavky. Poskytují velmi specifickou službu dítěti a jeho rodině, jejíž součástí je úzká spolupráce s dalšími profesionály a rodinou dítěte, vytváření stabilního a láskyplného prostředí, pomoc dítěti vyrovnat se s obtížnou situací krátkodobého pobytu v pěstounské rodině, řešení jeho předchozích traumat a zdravotního stavu a připravit dítě na návrat do rodiny či na přechod do trvalé péče.

Specifická je i role pěstouna na přechodnou dobu. Pěstoun doprovází dítě po krátký vymezený čas, který je určen vnějšími faktory, poskytuje dítěti láskyplné bezpečné prostředí tady a teď, řeší specifické potřeby dítěte a pomáhá mu překonávat obtíže, hájí

jeho zájmy, zaznamenává pro dítě, budoucí pečovatele i odborníky důležité okamžiky v životě dítěte i jeho průběžný vývoj. Pěstoun je součástí týmu kolem dítěte, je otevřený spolupráci s dalšími odborníky i supervizi, je připraven předat dítě do trvalé péče a spolupracovat s jeho budoucími pečovateli (rodiči, osvojiteli, dlouhodobými pěstouny), pěstoun nemá vliv na další osud dítěte. (Pazlarová, 2016)

1.2 Proces zprostředkování PPPD

Zprostředkováním začíná vlastní proces zajišťování náhradní rodinné péče pro dítě, který zaručuje dětem i žadatelům potřebnou právní jistotu a odpovídající ochranu jejich oprávněných zájmů. Zprostředkování pěstounské péče mohou provádět pouze orgány sociálně-právní ochrany uvedené v § 4 odst. 1 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. (MPSV, 2019)

Zprostředkování se provádí na žádost fyzické osoby, která má zájem přijmout dítě do pěstounské péče. Žádost se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle místa trvalého pobytu žadatele. Žádost o zprostředkování může podat fyzická osoba, která je občanem České republiky a má na jejím území trvalý pobyt. Zprostředkování pěstounské péče se neprovádí v případě, kdy návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče podala fyzická osoba k dítěti příbuzná, anebo blízká dítěti nebo jeho rodině. (MPSV, 2019)

Úspěšný proces zprostředkování PPPD prochází čtyřmi fázemi. „*Proces zprostředkování spočívá v 1. vyhledávání dětí, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče nebo osvojení, 2. ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny, 3. v odborné přípravě fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny, 4. ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte, jemuž se osvojení nebo pěstounská péče zprostředkovává, a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou.*“ (Pazlarová, 2016, s. 31)

Pokud nemůže dítě z různých důvodů vyrůstat v péči vlastních rodičů, podává se návrh na soudní řízení o odebrání dítěte z péče rodičů. Příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností zakládá dítěti spis pro účely zprostředkování náhradní rodinné péče. Evidenci

těchto dětí vede krajský úřad a každé dítě, které se ocitne mimo péči své rodiny, má právo být v této evidenci vedeno.

Součástí spisu jsou základní informace o dítěti, kterými jsou jméno a příjmení, datum narození a státní občanství, posouzení zdravotního stavu, dále vyhodnocení situace dítěte, důvody pro umístění do náhradní rodinné péče a individuální plán ochrany dítěte (IPOD)¹. Dokumentace obsahuje i názor dítěte na náhradní rodinnou péči s přihlédnutím k jeho věku a rozumovým schopnostem. „*V celém procesu zprostředkování by měl být zjišťován názor dítěte, dítě by mělo být informováno o důležitých okolnostech a mělo by být k jeho názoru přiměřeně přihlédnuto.*“ (Pazlarová, 2016, s. 40)

1.2.1 Podání žádosti o PPPD

Žádost o PPPD se podává na obecním úřadě obce s rozšířenou působností. Žadatel v žádosti o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče na přechodnou dobu uvádí osobní údaje, jimiž jsou jméno, příjmení, datum narození a místo trvalého pobytu.

Dle zákona 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí Obecní úřad obce s rozšířenou působností zakládá spisovou dokumentaci žadatele, která vedle žádosti o zprostředkování PPPD obsahuje doklad o státním občanství nebo o povolení k trvalému pobytu na území České republiky, opis z evidence Rejstříků trestů, zprávu o zdravotním stavu žadatele a údaje o ekonomických a sociálních poměrech. Součástí dokumentace je písemný souhlas s účastí na odborné přípravě, písemný souhlas sociálně-právní ochrany dětí, který zprostředkovává pěstounskou péči s tím, že je oprávněn zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování, zejména o tom, zda způsobem života bude žadatel zajišťovat pro dítě vhodné výchovné prostředí, a že může kdykoliv zjistit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci. Obecní úřad obce s rozšířenou působností přiloží k dokumentaci stanovisko sociálního pracovníka, který provedl místní šetření v rodině žadatele.

¹ IPOD – Individuální plán ochrany dítěte je klíčový dokument pro nastavení spolupráce s pěstounskou rodinou, OSPODem a doprovázející organizací, který obsahuje kroky vedoucí k zajištění péče o dítě a jeho potřeb.

O žadatelích se shromažďuje a zjišťuje množství osobních a citlivých údajů, proto je třeba s nimi citlivě nakládat a postupovat při jejich zpracování podle platných právních předpisů na ochranu osobních údajů. „*V průběhu celého procesu je třeba mít na mysli, že se jedná o velice citlivou fázi, kdy na jedné straně pracovník potřebuje zcela oprávněně shromáždit celou řadu velmi osobních informací o žadatelích a druhé straně tím výrazně zasahuje do jejich soukromí.*“ (Pazlarová, 2016, s. 31)

Po shromáždění všech potřebných dokladů postupuje obecní úřad obce s rozšířenou působností kopii spisové dokumentace o žadateli krajskému úřadu. Krajský úřad zařazuje žadatele do své evidence pro účely zprostředkování pěstounské péče na přechodnou dobu na základě předchozího odborného posouzení.

1.2.2 Evidence žadatelů o PPPD

Krajský úřad, podle § 27 zákona o SPOD, vede evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu. Rozhoduje o zařazení žadatele do evidence, jeho vyřazení nebo o nezařazení.

Krajský úřad pro účely zprostředkování pěstounské péče vyhledává pro děti vedené v evidenci úřadu vhodné pěstouny na přechodnou dobu, přihlíží k výsledkům odborného posouzení dítěte a žadatele, k vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny. Zajišťuje žadatelům speciální odbornou přípravu v časovém rozsahu 72 hodin. Úřad posuzuje a hodnotí schopnost žadatele pečovat o děti vyžadující speciální péči a schopnost spolupráce s biologickými rodiči těchto dětí. Zajišťuje přípravu dětí žijících v rodině žadatele, a to s ohledem na jejich věk a rozumovou vyspělost. Splní-li žadatel všechna zákonná a osobnostní kritéria, je zařazen do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Krajský úřad má povinnost údaje z evidence poskytnout obecním úřadům obcí s rozšířenou působností ve svém obvodu. Obecním úřadům obcí s rozšířenou působností není třeba poskytovat všechny údaje z evidence, je však třeba jim zaslat kopii rozhodnutí o zařazení žadatelů do evidence osob, které mohou vykonávat PPPD. Seznam osob, které mohou vykonávat PPPD pro potřeby obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, obsahuje zejména jméno a příjmení osoby, adresu, kde bude PPPD vykonávána, charakteristiku a počet dětí, které je daná rodina připravena přijmout do PPPD, kontakt

na OSPOD příslušný podle místa bydliště pěstounů včetně pohotovostního telefonního čísla pro případ potřeby umístit dítě mimo pracovní dobu OSPOD, kontakt na úřad nebo organizaci, která má s osobami v evidenci uzavřenu dohodu o výkonu pěstounské péče, datum zařazení do evidence, případně údaje o přerušení zprostředkování zařazení nebo vyřazení. Dále je vhodné uvádět počet a věk dětí, které již v rodině žijí. (Macela, 2013)

1.2.3 Dohoda o výkonu PPPD

Po zařazení žadatele do evidence osob vhodných pro výkon PPPD je třeba uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče. Postup při uzavírání dohody o výkonu pěstounské péče je upraven v § 47 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Účelem dohody o výkonu pěstounské péče je zajištění pomoci pěstounům a dalším osobám pečujícím o děti na základě rozhodnutí příslušného orgánu. Dohoda o výkonu pěstounské péče je veřejnoprávní smlouvou. Dohodu lze uzavřít s OSPODem nebo s neziskovými organizacemi, které se specializují na doprovázení pěstounů na přechodnou dobu.

V dohodě o výkonu pěstounské péče je třeba upravit tyto oblasti: **intenzivnější doprovázení** – zejména v období po přijetí dítěte a v období přechodu dítěte, noví pěstouni mohou zpočátku potřebovat konzultace intenzivněji; častější frekvence konzultací rodiny i dítěte s doprovázejícím pracovníkem, dle potřeby opakované vysvětlování situace dítěti (např. důvody umístění v PPPD, postavení dítěte v přechodné pěstounské rodině...). Déle je vhodné stanovit **konkrétní postup při práci s dítětem** – vytvořit individuální plán ochrany dítěte, způsob zaznamenávání důležitých událostí, které nastanou v době pobytu dítěte u pěstounů. V případě, že se předpokládá přechod dítěte do náhradní rodiny, je třeba s pěstouny dohodnout postup při zajišťování dokumentace pro zprostředkování náhradní rodinné péče. Pro **kontakty s vlastní rodinou** se doporučuje nastavit pravidla – kdy bude kontakt probíhat, kdo ho zprostředkuje, forma kontaktu, pravidla a frekvence kontaktu. Součástí individuálního plánu ochrany dítěte je proces přechodu do nové rodiny, který musí probíhat postupně a citlivě. (Macela, 2013)

Rozsah nabízených služeb doprovázejících organizací se může lišit, proto je důležité, organizaci vybrat pečlivě, aby byla pro pěstouny skutečnou pomocí. Kontaktem s doprovázející organizací dochází k navázání vztahu s klíčovým pracovníkem, setkávání s dalšími pěstounskými rodinami, sdílení a předávání zkušeností. Spolupráce

s doprovázející organizací by měla být navázána ještě před přijetím dítěte do péče. Doprovázející organizace poskytuje pohotovostní služby, její pracovník by měl být k dispozici pro řešení krizových situací nebo pro případy krizového umístění dítěte i mimo pracovní dobu organizace.

1.3 Průběh PPPD

Pěstounská péče na přechodnou dobu vzniká rozhodnutím soudu předběžným opatřením, návrh soudu podává příslušný OSPOD. Fyzické převzetí dítěte probíhá za přítomnosti OSPOD, ve zvláštních případech za přítomnosti zástupce zdravotnického zařízení nebo zástupce justice.

Pěstounská péče na přechodnou dobu má tyto fáze: podání žádosti o PPPD, zařazení do evidence osob vhodných vykonávat PPPD, uzavření dohody o PPPD, příprava k přijetí dítěte do PPPD, přijetí dítěte do péče, vlastní péče o dítě a konečnou fází je předání dítěte do další péče. Některými těmito fázemi se budu zabývat v následujících kapitolách.

Umístění dítěte do PPPD často probíhá ve velmi krátkém čase v řádu několika dnů a někdy i hodin. Vyžaduje to od pěstounů neustálou připravenost přijmout dítě do péče. Pěstouni by měli být schopni přijmout jakékoliv dítě od narození do zletilosti, to je ovšem náročné nejen po stránce základního materiálního vybavení pro dítě, ale i schopností pěstouna. Ne každý pěstoun může pečovat o miminko nebo batole, někteří pěstouni nejsou schopni přijmout do péče např. dítě školního věku. Z těchto důvodů dochází v praxi ke specializaci pěstounů podle věku dítěte. Na vlastní převzetí dítěte do péče je třeba se dobře připravit, přebírá-li pěstoun dítě přímo z porodnice, měl by mít pro dítě oblečení, jídlo a pití na cestu, potřeby pro přebalování, autosedačku podle věku dítěte, rozhodnutí soudu (předběžné opatření) apod. (Pazlarová, 2016)

1.3.1 Převzetí dítěte do péče

Po převzetí dítěte je třeba si stále uvědomovat, že PPPD je péče přechodná a že jejím cílem je bezproblémové předání dítěte do další rodiny (biologické či náhradní). Péče může trvat maximálně jeden rok, aby dítě nebylo dlouho v právní nejistotě. Pěstouni mají povinnost do 48 hodin po převzetí dítěte navštívit pediatra, který bude mít dítě v péči po

dobu trvání PPPD. Pro dítě je důležité přejít na režim (přiměřeně k věku dítěte), na který je zvyklé a postupně ho upravovat. Starším dětem je třeba zařídit školní docházku.

Adaptace dítěte. „*Obvykle platí, že čím mladší dítě, tím snadněji probíhá jeho přijetí do rodiny a adaptace všech členů na novou situaci. U dětí kojeneckého věku bývá zpravidla celý proces předávání dítěte poměrně rychlý a hladký. Změna pečovatele se může projevit zvýšenou plačtivostí, zhoršeným spánkem apod.*“ (Pazlarová, 2016, s. 65)

Pro usnadnění adaptace dítěte v pěstounské rodině je vhodné získat o dítěti co nejvíce informací, o jeho denním režimu, spánku, stravovacích návycích (např. značka umělé výživy), oblíbené činnosti, obavy, zdravotní stav, omezení, alergie, jaká traumata dítě prožilo apod. Přínosné je, když si dítě s sebou může přinést své oblíbené hračky nebo oblečení, které má spojené s pocity a emocemi. Ne vždy se však podaří tyto informace získat. „*Všechny přijaté děti mají nějakou minulost, která je ovlivňuje a která by měla být nové rodině zprostředkována co nejpečlivěji. Je to logické, vždyť přece bez informací o tom, co dítě prožilo, mohou dělat zbytečné chyby, jítřit rány a vytvářet podhoubí pro nepochopení a konflikty.*“ (Zezulová, 2012, s. 121)

Náročné je i přizpůsobení pěstounů nové situaci, která v jejich životě nastala, zvláště pak u pěstounů, kteří přijali do péče první dítě. Pokud s pěstouny jejich vlastní děti již nežijí, znamená pro ně příchod dítěte zásadní změnu životního stylu. Pěstouni musí dítěti přizpůsobit svůj denní režim, stravování, trávení volného času nebo upravit svoji domácnost tak, aby prostředí bylo pro dítě bezpečné. Pokud v domácnosti pěstounů žijí jejich vlastní děti, měli by dbát na to, aby děti neměly pocit zanedbávání a nezájmu ze strany rodičů. Pěstouni by měly řešit případné konflikty mezi dětmi a opatrně volit výchovné postupy, aby mezi dětmi nevznikala nevraživost a neměly pocit nespravedlnosti. (Pazlarová, 2016)

Důležitou roli v PPPD mají i širší sociální síť, tedy širší rodina a přátelé, kteří by měli o záměru pěstounů poskytovat pěstounskou péči vědět. „*Kromě prostředí rodiny se dítě musí postupně seznámit i s širším sociálním okolím, sousedy, příbuznými a přáteli rodiny. U menších dětí lze doporučit, aby toto seznamování proběhlo až po několikátýdenní adaptaci v rodině. První týdny je výhodnější, když dítě zůstává doma s pěstouny, zvyká si na nový životní rytmus a navazuje vztahy s různými členy domácnosti.*“ (Pazlarová, 2016, s. 67)

Důležité je zachovat informace o původní rodině a vytvořit dítěti tzv. Knihu života. Pravidelně dítěti zaznamenávat do deníku co prožilo, jeho úspěchy a pokroky, které udělalo. Záznamy by měly obsahovat informace o podstatných událostech, jako jsou zdravotní prohlídky a vyšetření, závažné zdravotní komplikace, případné hospitalizace v nemocnici, dále pak informace o projevech dítěte (úsměv, spánek, strava, hygienické návyky), veškeré zvláštnosti a specifika dítěte, jeho oblíbené činnosti, na co reaguje pozitivně, co nemá rádo apod. (Hrbáčková a kol., 2016) Tyto záznamy budou později cenné jak pro budoucí rodinu, tak i pro dítě samotné.

1.3.2 Poskytování péče

Základní povinností pěstounů je poskytovat dítěti nepřetržitou osobní péči, která mu zajišťuje okamžitou odezvu na jeho potřeby a podporuje zdravý citový, psychomotorický a sociální vývoj. Navázání citového vztahu mezi pěstounem a dítětem je dlouhodobý proces, jeho úspěch závisí na vzájemných sympatiích, u starších dětí i na tom, zda s pěstounskou péčí souhlasily a čím si v životě prošly. Pěstouni musí být citliví, empatičtí a hlavně trpěliví. Měli by se dětem skutečně věnovat, ujišťovat je, že tu jsou pro ně a mají je rádi, zajímat se o jejich pocity, starosti, dát jim pocit bezpečí. Navázání vztahu napomáhá společně strávený čas, nejlépe podle přání dítěte, může to být výlet, sportovní aktivita, hra nebo jen naslouchání.

U menších dětí se nedoporučuje, aby bezprostředně po přijetí začaly navštěvovat předškolní zařízení, nejprve si musí zvyknout na novou rodinu, nový životní rytmus a prostředí. „*Jde často o děti zanedbávané, týrané, děti, které nají poruchu attachmentu². Proto je pro tyto děti důležité zažít normální rodinu, navázat citové vazby, uspokojovat své psychické potřeby. To vše vyžaduje intenzivní kontakt s pečující osobou. To je hlavním důvodem, proč by tyto děti neměly být ihned po přijetí umísťovány do předškolních zařízení či družin.*“ (Vránová, 2011, s. 69) Děti školního věku musí brzy po přijetí do pěstounské péče pokračovat v povinné školní docházce. Jejich životní situace je složitější, musí si zvykat nejen na novou rodinu, nové prostředí, ale i na kolektiv spolužáků a učitelů. Pěstouni by při domlouvání nástupu do školy měli vedení školy a třídního

² Attachment – neboli citová vazba, je teorie, která zdůrazňuje důležitost stále pečující osoby o dítě od jeho narození. Nejčastěji je touto osobou matka. Dítě má tendenci vyhledávat blízkost matky a v její nepřítomnosti se cítí ohrožené.

učitele informovat o situaci dítěte, pěstounské péči na přechodnou dobu a potížích, které dítě má. Podle přání dítěte lze domluvit, zda o jeho situaci informovat spolužáky, pokud ano, do jaké míry a jakým způsobem.

Nejčastější formou pěstounské péče na přechodnou dobu je tzv. raná péče, tedy péče o novorozence a batolata. Tato péče vyžaduje specifickou výbavu domácnosti jako je dětská postýlka, autosedačka, kočárek, výbava na přebalování a koupání, oblečení různých velikostí vhodné pro různá roční období, kojeneckou stravu a kosmetiku, hračky podle věku dítěte apod. Vzhledem k tomu, že do PPPD se dostávají často i děti drogově závislých matek nebo děti se zdravotním omezením, je vhodné, aby si pěstouni opatřili také dětské chůvičky a monitor dechu. Pro batolata a děti předškolního věku je třeba upravit prostředí bytu nebo domu, aby bylo pro dítě bezpečné. Dítě školního věku potřebuje mít vlastní soukromý prostor, prostor na spaní a osobní věci. Stává se členem domácnosti a mělo by dodržovat dohodnutá pravidla, jako respektování soukromí, užívání společných prostor a věcí. (Vránová, 2011) (Pazlarová, 2016)

Povinností pěstounů je udržovat kontakt s biologickou rodinou dítěte. Tento kontakt je nesmírně důležitý jak pro dítě, tak i pro biologické rodiče, pokud se má dítě vrátit zpět do původní rodiny. „*Roli biologických rodičů totiž nahradit nelze, lze ji jen převzít a rozvinout.*“ (Zezulová, 2012, s. 108)

Jsou však i případy, kdy je kontakt s biologickými rodiči pro dítě stresující a má negativní dopad na jeho psychiku. „*Současný trend kontakt za každou cenu nepovažují za rozumný, ale rozumný není ani přístup opačný, zejména s ohledem na potřeby dětí. Jejich rodiče jsou součástí jich samotných, a proto je pro jejich sebehodnocení velmi důležité mít dostatek informací, fotografie, možnost kontaktu apod. – nikoli však vynuceného kontaktu, jak se bohužel někdy děje. Zvláště děti, které byly týrané a zneužívané, by neměly být do kontaktu s rodiči nuceni, ... konfrontace se světem biologické rodiny pro něj může znamenat příliš velkou zátěž.*“ (Zezulová, 2012, s. 118)

2 Role sociálního pracovníka OSPOD v PPPD

Role sociálního pracovníka OSPOD v pěstounské péči na přechodnou dobu spočívá ve výběru dítěte, kterému je třeba zajistit pěstounskou péči, založení spisové dokumentace dítěte pro zprostředkování PPPD, podání návrhu na svěřeni dítěte do PPPD, výběr konkrétní pěstounské rodiny, její oslovení, vytvoření individuálního plánu dítěte, který obsahuje kroky k zajištění péče o dítě. Dále pak přípravu dítěte na příchod do pěstounské péče s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost.

OSPOD zajistí potřebné formality týkající se rozhodnutí soudu (sepsání návrhu), informuje pěstouny, kde si mají převzít předběžné opatření a sdělí pěstounům místo a čas převzetí dítěte, vždy se účastní odebírání dítěte z biologické rodiny, poskytuje pěstounům součinnost při vyřízení rodného listu, kartičky zdravotní pojišťovny či dávek státní sociální podpory. (MPSV, 2015)

V adaptační fázi se jedná o poradenství a podporu pěstounů, průběžné monitorování a vyhodnocování procesu adaptace. Sociální pracovníci pomáhají pěstounům při setkáních a při komunikaci pěstounů s biologickou rodinou dítěte nebo budoucí náhradní rodinou. Pomoc spočívá v podpoře při organizaci kontaktů, plánování a jejich realizaci. Je vhodné sepsat dohodu o kontaktech.

V konečné fázi PPPD vydává OSPOD rozhodnutí o svěřeni dítěte do dlouhodobé pěstounské péče nebo o osvojení. Dohlíží a je nápomocen při kontaktu a komunikaci s budoucí rodinou a při přechodu do dlouhodobé péče. Posledním krokem je vyhodnocení PPPD.

2.1 Činnost OSPODu při umístění dítěte do PPPD

Sociální pracovník OSPOD vyhodnotí situaci dítěte a jeho rodiny, podá návrh na umístění dítěte do PPPD a založí spisovou dokumentaci dítěte pro zprostředkování náhradní rodinné péče. Orgán sociálně-právní ochrany dětí podává k soudu návrh na svěřeni dítěte do PPPD v případech stanovených zákonem o SPOD. Součástí návrhu je zpráva o projednání a přijetí opatření, poučení rodičů a poskytnutí pomoci rodičům. Důvodem návrhu na svěřeni dítěte do PPPD nesmí být pouze nedostatečné bytové nebo materiální

důvody. S ohledem na nutnost rychlého řešení rozhoduje okresní soud předběžným opatřením, které trvá tři měsíce od vykonatelnosti rozhodnutí, může být prodlouženo na šest měsíců. Zákon o SPOD ukládá povinnost soudu v součinnosti s OSPOD přezkoumávat nejméně jednou za tři měsíce důvody trvání PPPD. (Macela, 2013)

Dítě, které má být svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, je potřeba na tuto situaci připravit přiměřeně k jeho rozumovým schopnostem. *„Před umístěním dítěte je nutná důkladná příprava dítěte na příchod do pěstounské péče na přechodnou dobu, a to způsobem vhodným s ohledem na věk dítěte. Tzn. vysvětlení situace, vysvětlení, kdo jsou pěstouni, plán zachování kontaktu s vlastní rodinou, společně s dítětem plánování dalších kroků, kvalifikovaně získaný názor dítěte atd. Výjimkou jsou případy, kdy je dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu předběžným opatřením soudu ihned po narození do doby, než uplyne lhůta šesti týdnů pro udělení souhlasu rodiče k osvojení bez vztahu k určitým osvojitelům, nebo do doby pravomocného rozhodnutí soudu o splnění podmínek nezájmu rodičů o dítě.“* (Macela, 2013, s. 6)

Zákon ukládá orgánům SPOD, projednat s rodiči důvody, pro které podává k soudu návrh na svěřeni dítěte do PPPD, poučit rodiče o tom, co pro ně a jejich děti z umístění v PPPD vyplývá, jaká práva a povinnosti plynou z rodičovské zodpovědnosti a jaké důsledky by mělo jejich neplnění. Dále pak poskytovat rodičům poradenství.

OSPOD je odpovědný za vytvoření individuálního plánu dítěte, který vytváří ve spolupráci s odborníky a dalšími stranami (lékaři, školou, členy rodiny dítěte apod.). Individuální plán dítěte (IPOD) je klíčovým dokumentem spolupráce pěstounů, OSPOD a doprovázející organizace. IPOD vytváří sociální pracovník OSPOD na základě vyhodnocení situace a potřeb dítěte. Plán obsahuje kroky k zajištění péče o dítě a je průběžně aktualizován. (Pazlarová, 2016)

Základní body IPOD (Pazlarová, 2016):

- jména osob odpovědných za plnění jednotlivých opatření
- konkrétní opatření potřebná pro dítě
- termíny plnění jednotlivých opatření
- kritéria ověření účinnosti opatření
- datum kontroly plnění celého IPOD a vypracování nového plánu

Sociální pracovník OSPOD intenzivně sleduje vývoj dítěte, podporuje pěstounskou rodinu v procesu výkonu PPPD, sleduje plnění vzdělávacího plánu pěstounů, pomáhá řešit krizové situace v pěstounské rodině a při výskytu závažných změn a skutečností, které by mohly mít vliv na řádnou péči o dítě, informuje krajský úřad. Zjišťuje a ověřuje situaci v biologické rodině dítěte umístěného v PPPD a vyjadřuje se k bezpečnosti kontaktu dítěte s vlastní rodinou. (MPSV, 2015)

2.1.1 Posouzení situace dítěte

Na základě zákona 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí je příslušný OSPOD povinen vyhodnotit situaci dítěte a jeho rodiny. V případech, kdy je dítě ohroženo na životě nebo zdraví, jedná se o krizovou situaci a vyhodnocení situace dítěte a tvorba individuálního plánu ochrany dítěte se vypracuje až po zajištění bezpečí dítěte. (Macela, 2013) „*Vyhodnocování situace dítěte a rodiny je sběrem všech relevantních informací, na základě jejichž posouzení může dojít k co neobjektivnějšímu vyhodnocení situace dítěte, určení jeho ohrožení, zmapování kapacit a zdrojů jak v rodině, tak v sociálním okolí dítěte a rodiny. Na základě faktického vyhodnocení pak dochází k plánování a přijímání opatření, intervencí, zprostředkování služeb, poradenství a dalších aktivit, jež jsou součástí individuálního plánu ochrany dítěte.*“ (Macela, 2012, s. 2)

Dle vyhlášky č. 473/2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí vychází vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny z individuálního přístupu k dítěti a provádí se na základě:

- a) **vyhodnocování situace dítěte**, které zahrnuje: míru ohrožení práv a zájmů dítěte, vymezení sociálních a zdravotních rizik, posouzení úrovně tělesného a duševního vývoje dítěte s ohledem na jeho věk, vzdělávání dítěte, posouzení individuálních zájmů a potřeb, zjištění a zohlednění názoru a přání dítěte s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost
- b) **vyhodnocování situace rodiny**, které zahrnuje: analýzu situace rodiny a rodinného prostředí, analýzu příčin krize v rodině, zhodnocení vztahu rodiče a dítěte, určení potřeb rodiny, určení vztahových, ekonomických a sociálních možností rodiny, určení výchovných kompetencí a předpokladů, posouzení finančních a materiálních podmínek

- c) **vyhodnocení širšího prostředí rodiny**, které zahrnuje: určení vztahových, ekonomických a sociálních možností v širší rodině, určení možností v širším sociálním prostředí rodiny, včetně dostupnosti a kvality sociálních, zdravotních, výchovně-vzdělávacích služeb a bezpečnosti lokality.

Za vyhodnocení situace dítěte je odpovědný sociální pracovník OSPOD, který vyhodnocení provede v okamžiku, kdy se s případem seznámí. Zmapuje situaci dítěte, potřeby dítěte a míru jejich naplňování. Dojde-li k závěru, že nejlepším řešením situace dítěte je jeho umístění v náhradní rodinné péči, vybere vhodnou formu této péče. Vyhodnocení situace dítěte je základem pro vytvoření Individuálního plánu péče. (Rulíková Vítková, 2009)

Ke zprostředkování náhradní rodinné péče, by mělo dojít až po vyčerpání všech možností podpory biologické rodiny dítěte, s cílem setrvání dítěte v jeho rodině, kromě situací, kdy je ohroženo zdraví a život dítěte nebo jeho vývoj. Při řešení situace dítěte je třeba brát zřetel na citové vazby dítěte.

Pro zdravý a bezpečný vývoj dítěte je nutné prověřit tyto oblasti: **vývojové potřeby dítěte** přiměřené jeho věku (zdraví, učení, emoční vývoj), **rodičovskou kapacitu** (základní péče, zajištění bezpečí a ochrany, citová vřelost) a **rodinu a prostředí** (fungování rodiny, bydlení, finanční situace, sociální začlenění rodiny). (Pazlarová, 2016)

Situace, které ohrožují zdraví, vývoj a život dítěte: podezření na psychické nebo fyzické týrání dítěte, podezření na zneužívání dítěte, sebepoškozování dítěte, dítě má viditelné projevy sebepoškozování, nebezpečí, že dítě chce spáchat sebevraždu, dítě je zanedbáváno, je akutně ohroženo na životě nebo zdraví, podezření na závažné zanedbávání potřeb dítěte, dítě nemá zajištěn dozor odpovídající jeho věku, u dítěte je podán opakovaný podnět, jeho život nebo vývoj je ohrožen nebo vážně narušen.

2.1.2 Výběr konkrétní pěstounské rodiny

Poslední část procesu zprostředkování PPPD spočívá podle Zákona 359/1999 o sociálně právní ochraně dětí ve „výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte, jemuž se osvojení nebo pěstounská péče zprostředkovává, a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou“. Vhodné pěstouny vybírá

příslušný krajský úřad ze své evidence žadatelů o PPPD a následně v evidenci jiných krajů. „*Pokud se sociální pracovník obecního úřadu obce s rozšířenou působností dozví o dítěti, kterému je třeba zajistit pěstounskou péči na přechodnou dobu, osloví subjekty, které mají uzavřenu dohodu o výkonu pěstounské péče s osobami v evidenci (případně místně příslušný OSPOD pěstounů nebo krajský úřad), zda by některá z osob, se kterou mají uzavřenu dohodu, mohla dítěti PPPD poskytnout.*“ (Macela, 2013)

Pěstouni mohou ze závažných důvodů přijetí dítěte odmítnout. Těmito důvody může být např. zdravotní stav či potřeba delšího času na vyrovnání se s odchodem dítěte z rodiny. Bezdůvodné odmítnutí přijetí dítěte je jedním z důvodů pro výpověď dohody o výkonu pěstounské péče a může být důvodem pro vyřazení z evidence osob, které mohou vykonávat PPPD. Nenajdou-li se v příslušném kraji vhodné pěstouni, lze dítě svěřit do PPPD i pěstounům z jiného kraje, pokud umístění ve větší vzdálenosti není v rozporu se zájmy dítěte (např. přerušování kontaktu s biologickými rodiči). Záleží na posouzení situace konkrétního dítěte. (Macela, 2013)

Výběr pěstounské rodiny spočívá ve vyhledávání vhodné rodiny pro konkrétní dítě se všemi jeho specifickými potřebami, nikoliv ve vyhledávání dítěte pro rodinu. „*Svěření do náhradní rodinné péče musí být v zájmu dítěte. Vždy se hledá náhradní rodina pro dítě, nikdy dítě pro rodinu.*“ (Bubleová a kol., 2011, s. 77) „*Zprostředkování náhradní rodinné péče se řídí základním pravidlem: **Vždy je dítěti vybírána taková rodina, která je připravena přijmout dítě právě takové, jaké je.***“ (Bubleová a kol., 2014, s. 29) To znamená, že pěstounská rodina musí být připravena přijmout dítě se všemi jeho radostmi a starostmi, se všemi jeho přednostmi i riziky ve vývoji, s jeho minulostí, osobní i rodinnou anamnézou, s důsledky jeho pobytu v ústavním zařízení nebo nefungující rodině, s existencí jeho původních rodičů a sourozenců, nebo s případnou účastí rodičů dítěte nebo jiných příbuzných na jeho další výchově. (Bubleová a kol., 2011) „*Výběr rodiny závisí na míře nároků, požadavků, toleranci a sociálně-psychologickém posouzení žadatelů.*“ (Bubleová a kol., 2014, s. 30)

2.2 Kritéria výběru pěstounů v praxi pracovníků OSPOD

Většina krajů České republiky vychází při výběru pěstounů na přechodnou dobu z metodických doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV) z roku 2009, některé kraje mají zpracován vlastní metodický postup pro odborné posouzení žadatelů. Rozdílly jsou v tom, jaká důležitost je jednotlivým kritériím přisuzována, která kritéria jsou vnímána jako výhoda a která jako jistý handicap. (MPSV, 2017)

Metodická doporučení MPSV z roku 2009 zdůrazňují význam psychologického posuzování žadatelů. Jedná se zejména o Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče a Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči. Zákonná úprava sice stanovuje, jaké skutečnosti se u žadatelů posuzují, ale již blíže neupřesňuje, jaké předpoklady má žadatel naplňovat a jak mají být zjišťovány a posuzovány.

Za nejvýznamnější kritéria jsou považovány charakteristika osobnosti, zdravotní a psychický stav, motivace k přijetí dítěte do péče, klíčová je schopnost spolupracovat s biologickou rodinou dítěte, tolerance žadatele k menšinám a zdravotním znevýhodněním dítěte. Průměrný význam je přikládán sociální situaci žadatele, úrovni bydlení a počtu dětí žijících v rodině žadatele. (MPSV, 2017)

Podle Metodického pokynu MPSV č. 7/2009 vychází posouzení žadatele ze zprávy o sociálním šetření v rodině žadatelů, které provádí obecní úřad obce s rozšířenou působností. Zpráva obsahuje informace o rodinné situaci, bytových podmínkách, sociální síti rodiny apod.

Metodické doporučení MPSV č. 8 obsahuje pokyny k posouzení zdravotního stavu, hmotných a sociálních podmínek žadatele. Shrnuje cíle odborného posouzení do dvou základních bodů:

- způsobilost žadatelů pro určitou formu náhradní rodinné péče – posouzení způsobilosti na základě charakteristiky osobnosti, psychického stavu, výchovných schopností, zkušeností žadatele, stability partnerského vztahu, kvality rodinného prostředí
- připravenost žadatelů převzít dítě do péče – posouzení z hlediska vědomostí a výchovných předpokladů, představy a nároky žadatelů na dítě, tolerance

odlišnosti od původních představ, motivace žádosti, materiální podmínky, zdravotní stav

Dle tohoto metodického doporučení patří mezi rizikové prvky žadatelů věk, tělesná onemocnění, léčba závislosti, absence vztahu, trvání vztahu a jeho stabilita. Těmto faktorům se budu věnovat v dalších kapitolách.

Kraje, které mají zpracovány vlastní metodická doporučení, se v některých kritériích, kterým přiřkládají důležitost, mírně liší. Jde např. o schopnost spolupracovat s biologickou rodinou dítěte, schopnost v relativně krátké době předat dítě zpět biologickým rodičům, osvojitelům nebo dlouhodobým pěstounům, připravenost opustit svoje zaměstnání a věnovat se plně dítěti, dostatečné intelektové schopnosti, dostatečná podpůrná síť v širší rodině a mezi přáteli, ochota pěstouna přijmout odbornou pomoc a podporu, ochota se dál vzdělávat, schopnost vyrovnat se se ztrátou dítěte při předávání do následné péče, či tolerance žadatele k menšinám a zdravotnímu znevýhodnění dítěte. (MPSV, 2017)

Rozdílnost kritérií pramení z důležitosti a významu kritérií, kterou jednotlivým kritériím kraje přisuzují. Každé kritérium by mělo být vyhodnocováno individuálně dle konkrétního případu a každé výše uvedené kritérium by mělo být součástí procesu odborného posuzování žadatelů.

3 Kritéria výběru pěstounů

Na osoby poskytující pěstounskou péči na přechodnou dobu je pohlíženo jako na profesionály, kteří vykonávají specifickou činnost v oblasti výchovy a péče o ohrožené děti. Vzhledem k náročnosti této pěstounské péče jsou na žadatele kladena náročnější kritéria než na pěstouny klasické pěstounské péče. Žadatelé o PPPD by měli chápat její smysl a porozumět procesu návratu dítěte zpět do biologické rodiny nebo přechodu do dlouhodobé náhradní rodinné péče. Od pěstounů se očekává, že poskytnou dítěti stabilní a láskyplné prostředí a pomohou dítěti vyrovnávat se s prožitými traumaty.

U budoucích pěstounů je třeba posoudit zejména rodinnou situaci žadatele, životní zabezpečení, bydlení, osobnostní charakteristiky, zdravotní stav, sociální prostředí a podpůrnou síť. Nedílnou součástí posuzování je psychologické vyšetření. *„K psychologickému posuzování je nutné přistupovat racionálně. Může být zdrojem velmi důležitých informací, ale též velmi problematickým zdrojem zkreslení, eventuálně i bezdůvodné stigmatizace žadatelů o pěstounskou péči.“* (Pazlarová, 2016, s. 62)

3.1 Metodika MPSV k výběru pěstounů PPPD

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí obsahuje pouze základní tematické okruhy odborného posouzení žadatelů, nestanovuje však jejich obsah a neupřesňuje, jaké předpoklady má žadatel splňovat a jak mají být tyto předpoklady zjišťovány a posuzovány. Doporučená kritéria výběru pěstounů jsou obsažena v Metodických doporučení MPSV č. 7/2009 a 8/2009, dále pak v Informacích o postupech spojených s umístěním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu z roku 2013, vydané též MPSV.

Dle metodických doporučení MPSV je třeba posoudit kritéria z těchto oblastí života žadatelů (Macela, 2013):

Rodinná situace:

- stabilní partnerský svazek, současný vztah - trvající zpravidla min. 5 let bez aktuálních konfliktů

- samožadatelé – osoby, které v danou chvíli nehledají partnerský vztah, přijímají své postavení a jsou smířeni s tím, že nemají partnera/partnerku
- zpravidla maximálně 1x rozvedení žadatelé – výjimka na základě individuálních situací, po důkladném prozkoumání stability partnerského vztahu (indikátor schopnosti navázat a udržet stabilní vztah)
- naplňování potřeb dětí v rodině nesmí být případným přijímáním dětí do PPPD ohroženo (děti žijící v rodině by neměly mít závažnější výchovné problémy, chronické potíže či výrazná traumata)
- děti v rodině mají být schopny pochopit smysl PPPD, zpravidla jsou toho schopny okolo 8-10 let věku
- od příchodu posledního dítěte do rodiny (osvojení, klasická pěstounská péče, narození vlastního dítěte žadatelů) uplynula dostatečná doba (zpravidla min. 2-3 roky) a všechny děti v rodině mají bezpečný a pevný vztah ke svým rodičům (pěstounům)
- rodina má dostatečnou kapacitu věnovat se dítěti, které přijde na přechodnou dobu; jsou-li v rodině více než 3 děti, má se za to, že kapacita rodiny je vyčerpána

Životní zabezpečení a bydlení:

- charakter bydlení, kvalita, vybavenost a stabilita – bytové podmínky umožňují vytvoření dostatečného prostoru pro přijímané dítě a zajišťují mu přiměřené soukromí
- jeden z pěstounů by měl být připraven nejpozději při přijímání prvního dítěte opustit svoje zaměstnání, měl by se dítěti věnovat na celý úvazek
- stabilní socioekonomická úroveň rodiny – výchozí aktuální situace žadatelů o PPPD je bez vážných problémů (bez nařízené exekuce či výrazného zadlužení), které by mohly vlastní výkon PPPD znesnadnit či vážně ohrozit

Osobnostní charakteristiky a zdravotní stav:

- věk žadatelů v rozmezí 28 – 65 let a dobrý zdravotní stav
- trestní bezúhonnost, vyloučení závislostí (drogy, alkohol), prostituce (z lékařských zpráv, pověst žadatelů apod.)

- od pěstounů na přechodnou dobu se očekává spolupráce s dalšími odborníky a také výrazný vlastní podíl na sociálně-právní ochraně dětí, pěstouni by měli mít dostatečné intelektové schopnosti
- vyloučení patologie osobnosti, psychických poruch, členství v rizikové skupině či sektě
- zralost, uvědomění si svých předností a nedostatků
- trpělivost, motivace
- neočekávání vděku od přijatých dětí
- připravenost děti předat dál
- absence nezpracovaných traumat či nedořešených ztrát z minulosti
- schopnost uznat vlastní chybu, sebereflexe
- schopnost dávat lásku a přijetí

Podpůrnou síť:

- pěstouni se mohou opřít o své přátele a příbuzné
- dostupnost odborné péče pro pěstouny i přijaté dítě; ochota pěstouna přijmout podporu
- dostupnost podpůrných a odborných služeb

Při posuzování všech žadatelů je však třeba postupovat individuálně a při případném zamítnutí žádosti dostatečně a srozumitelně zdůvodnit, co a z jakého důvodu bylo příčinou zamítnutí žádosti o zprostředkování PPPD.

3.2 Kritéria výběru pěstounů PPPD

Jak již bylo výše uvedeno výběr pěstounů a jejich odborné posuzování se řídí metodickými doporučeními Ministerstva práce a sociálních věcí. V platné právní úpravě jsou definovány pouze tematické okruhy odborného posuzování, není však stanoven jejich obsah a není metodicky sjednoceno, jaké předpoklady má žadatel splňovat a jakým způsobem mají být zjišťovány a posuzovány. Některé kraje proto mají zpracovány vlastní materiály a výběrová kritéria, z toho důvodu se důležitost některých z nich může v určitých krajích nepatrně lišit.

Cílem výzkumu této bakalářské práce jsou zkušenosti sociálních pracovníků s vybranými kritérii posuzování pěstounů a jejich vnímání. V této kapitole se budu těmito kritérii zabývat z pohledu metodických doporučení MPSV, proč je důležité tyto oblasti sledovat a jaká jsou kritéria jejich naplnění. Konkrétně to je kritérium **stability vztahu**, **věk** potenciálních pěstounů (žadatelů), **naplnění rodičovských potřeb** na vlastních dětech, **spolupráce pěstounů s rodinou dítěte** a **osobnostní kvality** potenciálních pěstounů (žadatelů).

3.2.1 Stabilita vztahu

Cílem této kapitoly je přiblížit čtenáři význam stability partnerského vztahu při posuzování žadatelů o PPPD. Za ukazatele stability vztahu byl zvolen vliv předchozího rozvodu potenciálních pěstounů a délky trvání manželství nebo partnerství na schopnost udržet stabilní vztah. Stabilita vztahu je velice důležitá a je jí přikládán speciální význam. Je žádoucí, aby rodina žadatele byla úplná, stabilní a naplňovala všechny své funkce. (Nožířová, 2012) Stabilní a spokojený vztah, ať už jde o manželství či jiné partnerství, je předpokladem pro úspěšnost náhradní rodinné péče a poskytnutí stabilního zázemí přijatému dítěti. Posouzení se týká obou manželů nebo partnerů, i když o svěřením dítěte do péče žádá jen jeden z nich. Zjišťuje se, zda nehrozí riziko rozpadu vztahu, důležité je proto rozhodnutí obou manželů či partnerů stát se pěstouny PPPD. Po přijetí dítěte se jeden z partnerů (většinou je to muž) může ocitnout na vedlejší koleji, neboť péče o dítě bude zpočátku náročná. Ukazatelé možné krize ve vztahu jsou napětí ve vztahu, poruchy komunikace mezi manželi nebo partnery, rozdílné názory týkající se rodinného soužití.

3.2.1.1 Předchozí rozvod u potenciálních pěstounů

Rozvedení žadatelé nejsou z pěstounské péče na přechodnou dobu vyřazeni, tato část čtenářům přiblíží, podle jakých kritérií je předchozí rozvod žadatelů posuzován. Předchozí rozvod žadatelů je brán jako indikátor neschopnosti udržet si stabilní vztah. Některé materiály uvádějí jako kritérium max. 2x rozvedené žadatele, jiné maximálně 1x rozvedené žadatele, kromě ovdovění. Zkoumá se příčina či míra zavinění na ukončení

předchozích manželství posouzením rozvodových rozsudků. (MPSV, 2009) Nutné je individuální posouzení situace žadatelů a stability současného partnerského vztahu.

3.2.1.2 Délka trvání manželství

Tato část se zaměřuje na optimální délku trvání manželství nebo partnerského vztahu. Délka trvání vztahu jako indikátoru stability vztahu se v metodických doporučeních liší, některé uvádějí 5 let trvání manželství nebo partnerství jiné 3 roky. Manuál postupů při odborném posuzování zájemců o náhradní rodinnou péči z roku 2019 dokonce uvádí min. 2 roky soužití, optimálně 3 roky. Tato doba se považuje za předpoklad stability vztahu žadatele do budoucna.

Při posuzování je třeba vzít v úvahu věk v době uzavření manželství, průběh soužití, tedy zda v průběhu soužití nedocházelo opakovaně k rozchodům, pauzám ve vztahu nebo dlouhodobé nepřítomnosti jednoho z partnerů a zda žadatelům nehrozí riziko rozpadu vztahu (napětí ve vztahu, výrazné poruchy komunikace mezi partnery).

3.2.1.3 Role samoživitele

Vzhledem k tomu, že mezi žadateli o PPPD jsou i samožadatelé, bude se tato část věnovat požadavkům kladeným na tyto žadatele a rizikům, která pěstounská péče přináší a která je třeba před podáním žádosti o PPPD zvážit. Pro zdravý vývoj dítěte je vhodnější úplná rodina (matka i otec), nicméně ani samožadatelé nejsou vyřazeni z možnosti stát se za určitých podmínek pěstounem. Žadatel, který se chce stát pěstounem PPPD a nežije v partnerském svazku, by měl být s tímto stavem vyrovnán a neměl by aktuálně hledat nového životního partnera. (Pazlarová, 2016)

U žadatele samoživitele (samožadatele – ve většině případů se jedná o ženu) se zkoumá, zda minulé vztahy žadatele nebyly problematické či neuspokojivé, zda měl do doby podání žádosti vůbec někdy nějaký vztah, nebo zda výrazně emotivně prohlašuje, že o další vztah nestojí. (MPSV, 2009) Žadatel by měl svým životem prokázat, že dokáže navazovat a udržovat partnerské či jiné vztahy. (Mertová, Janků, 2019)

Role samožadatele o PPPD je náročná v tom, že je pěstoun na všechny starosti a problémy sám, nemá vedle sebe partnera, který by ho v péči vystřídal, podpořil nebo zastoupil v případě nemoci. Samožadatel má složitější situaci i ve finančním zajištění rodiny, neboť je na přispívání do rodinného rozpočtu sám. Žadatel, který plánuje být na péči o dítě sám, by měl mít v podpůrné síti osobu, která by převzala roli pečovatele v případě nenadálé události. (Mertová, Janků, 2019)

3.2.2 Věk potenciálních pěstounů

Cílem této kapitoly je zjistit, jaký vliv má věk žadatelů na poskytování pěstounské péče na přechodnou dobu, jaký věk je považován za optimální a do jakého věku mohou žadatelé PPPD poskytovat. Obecně lze říci, že věk pěstounů by měl být blízký rodičovskému věku přijímaného dítěte. Dnešní věková hranice rodičů se však posouvá a lidé se stávají rodiči v pozdějším věku. Ideální věk pěstounů pro malé děti je 30 – 40 let, pro starší děti 40 a výše, záleží na individuálním posouzení každého žadatele, na jakou věkovou kategorii dětí se cítí.

Věk žadatelů o zprostředkování PPPD by se měl pohybovat v rozmezí 28 – 65 let. Péče o děti na přechodnou dobu může být náročná a vyčerpávající, proto je třeba zohledňovat věk žadatelů a jejich zdravotní stav.

Rizikovým prvkem je věk žadatelů nad 50 let a věkový rozdíl mezi žadatelem a dítětem pod 20 let nebo nad 40 let. (MPSV, 2015) Žadatelé ve věku nad 50 let mají většinou odrostlé děti, mají své rodičovské a životní zkušenosti, ale už nemají tolik trpělivosti a životní energie, aby se mohli starat o miminka nebo malé děti dlouhodobě, pro ně je PPPD vhodnou formou náhradní rodinné péče.

3.2.3 Naplnění rodičovských potřeb

Tato kapitola se bude zabývat kritériem naplnění rodičovských potřeb, tedy požadavkem, aby žadatelé měli vlastní děti a také tím, zda jsou bezdětní pěstouni vhodní pro tuto formu náhradní rodinné péče. Dále poukáže, na co je třeba se zaměřit, pokud s žadatelem v rodině žijí jejich vlastní děti, aby se všechny děti v rodině (vlastní i děti v PPPD) cítily dobře

a bezpečně. Žadatelé by měli mít uspokojeny rodičovské potřeby na svých dětech, aby se na přijaté děti příliš nevázáli. Neměli by si přijetím dítěte kompenzovat biologické rodičovství a touhu pro vlastním dítěti, vzniká zde riziko výrazného a nevhodného připoutání se pěstouna k dítěti, které ztěžuje odchod dítěte z rodiny pěstouna do následné péče. (Pazlarová, 2016)

Žadatelé by neměli brát přijaté děti jako náhradu za vlastní ztracené (zemřelé) dítě, nemělo by to být jejich hlavní motivací a důvodem přijetí dítěte. Ideálními pěstouny PPPD jsou žadatelé s již dospělými dětmi.

3.2.3.1 Vlastní děti v rodině pěstouna

Cílem této části je upozornit na nutnost přípravy vlastních dětí na příchod cizího dítěte do rodiny. Žadatel o PPPD s vlastními dětmi v rodině, by s nimi měl o svém záměru přijmout dítě do rodiny hovořit. V rámci odborného posouzení se sleduje postoj vlastního dítěte k přijetí jiného dítěte do PPPD s přihlédnutím k jeho věku a rozumovým schopnostem. Vlastní děti žadatele by měly být ve věku minimálně 8 až 10 let a měly by být schopny pochopit smysl PPPD. (Macela, 2013) Přijetím dítěte do PPPD nesmí být ohroženo naplňování jejich potřeb, včetně času tráveného s jeho rodiči. Vhodné je, aby si rodiče pravidelně našly čas pro vlastní dítě a trávili ho pouze s ním podle jeho přání (procházka, návštěva cukrárny, nakupování nebo rozhovor). Děti by neměly mít závažnější výchovné problémy, chronické potíže či výrazná traumata. Děti žijící v rodině žadatele by měly mít pozitivní vztah ke svým rodičům a sourozencům, měly by cítit podporu rodičů, bezpečí a důvěru.

3.2.3.2 Bezdětní pěstouni

Bezdětní žadatelé nejsou pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu vhodní. Žadatelé by měli mít uspokojené rodičovské potřeby na vlastních dětech, aby se na přijaté děti příliš nevázáli a pozdější předání dítěte zpět rodičům nebo pěstounům dlouhodobé péče nebylo pro ně emočně náročné a traumatizující. Pěstouni musí mít znalosti o tom, co vyžaduje péče o dítě konkrétního věku a to nejen teoreticky ale i prakticky. (Macela, 2013)

3.2.4 Spolupráce pěstounů s rodinou dítěte

Smyslem této kapitoly je ukázat význam spolupráce pěstounů s rodinou dítěte pro všechny aktéry PPPD, to znamená ukázat, co tato spolupráce přináší dětem v PPPD, pěstounům ale i biologickým rodičům dětí v PPPD nebo budoucím náhradním rodičům. Spolupráce s vlastní rodinou dítěte je považována za klíčovou schopnost a jednu z podmínek pro výkon PPPD. Děti žijící v PPPD mají na kontakt se svojí vlastní rodinou nárok. Kontakty s rodinou dítěte mohou vést ke zlepšení vztahů mezi dětmi a pěstouny. Dobré vztahy a nebránění kontaktů s vlastní rodinou dítěte usnadňují komunikaci mezi rodiči a pěstouny v situacích, kdy je třeba, aby rodič dal pěstounům svůj souhlas u mimořádných záležitostí jako je např. vyřízení cestovního dokladu. Dobrá spolupráce napomáhá zvládnout proces předávání dítěte zpět do biologické rodiny nebo do jiné dlouhodobé náhradní rodinné péče.

Mohou však nastat situace, kdy se pěstounům nebude rozhodnutí úřadů líbit, biologičtí či náhradní rodiče jim nebudou sympatičtí, či mohou mít obavy z nízkého standardu rodiny, do níž dítě mají předat. Tyto situace by však měli zvládnout a jsou na ně připravovány v rámci přípravných kurzů. (Nožířová, 2012)

3.2.4.1 Význam kontaktu s rodinou pro dítě v PPPD

Tato část se zaměří na důležitost kontaktu s vlastní rodinou pro dítě v PPPD, na jeho potřebu znát svoji minulost a svůj původ. Dítě přichází do pěstounské péče i se svou minulostí, pěstouni by mu měli pomoci se v ní zorientovat a podporovat kontakt s vlastní rodinou dítěte, který dítěti může pomoci lépe porozumět tomu, kdo je, odkud pochází a kdo jsou jeho rodiče. „*Znalost osobní historie a historie rodiny je součástí naší identity. Historii mohou přijmout, odmítnout či jinak zpracovat, ale pouze pokud ji znám. Absence této znalosti vytváří mezery v životním příběhu člověka, které se obtížně zacelují. Mezery mohou být zaplňovány nerealistickými představami o původní rodině. Vyvolávají v dětech řadu otázek, na které nepřicházejí odpovědi.*“ (Pazlarová, 2016)

Kontakt s vlastní rodinou, informace o rodičích či jejich fotografie, jsou pro identitu dítěte a jeho vývoj důležité. Vhodnost kontaktu dítěte s biologickou rodinou je třeba individuálně v zájmu dítěte posoudit. Kontakt s biologickými rodiči posiluje citovou

vazbu mezi dítětem a rodiči. Pokud dítě kontakt s rodiči odmítá, měli by pěstouni zjistit příčinu tohoto odmítání a situaci řešit ve spolupráci s pracovníky OSPOD.

3.2.5 Osobnostní kvality pěstouna

Tato kapitola se zaměří na nejpodstatnější kritéria výběru pěstounů, kterými jsou rodičovské kompetence pěstouna a jeho osobnostní předpoklady. Pěstoun na přechodnou dobu by měl být vyžralou osobností s životní zkušeností, která bude schopná poskytnout dítěti stabilní láskyplné prostředí na nezbytně dlouhou dobu.“ (Pazlarová, 2016)

Osobnost žadatele bývá posuzována zároveň s jeho psychickým stavem v rámci psychologického vyšetření žadatelů, zaměřeného na psychický stav, výchovné předpoklady, motivaci k podání žádosti o zprostředkování PPPD a stability manželského nebo partnerského vztahu žadatelů. Jsou-li zjištěna během posuzování žadatele nějaká rizika, lze v této fázi žádost zamítnout a nadále v odborném posuzování nepokračovat.

Mezi rizikové aspekty osobnosti pěstouna lze zařadit vysoké osobní cíle, vysoké nároky na dítě, rozdílné požadavky partnerů na dítě, nízká tolerance k jinému etniku, slabá motivace, nadřazení osobních zájmů nad potřeby dítěte, labilita, úzkost, impulsivita, členství v rizikových skupinách a sektách apod. Rizikem je nízký i vysoký intelekt, jeho ukazatelem je vzdělání, pracovní uplatnění, životní styl a morálka. (MPSV, 2009)

3.2.5.1 Rodičovské kompetence pěstouna

Cílem této části je seznámit čtenáře a budoucí žadatele PPPD s jakými znalostmi, schopnostmi a zkušenostmi by měli budoucí pěstouni disponovat. Základní rodičovskou kompetencí je schopnost vytvářet a udržovat si vztah s dítětem a zajistit vývojové potřeby dítěte. Někteří autoři navrhnou, aby při posuzování rodičovských kompetencí byla zohledňována vřelost vztahu rodiče a dítěte, jeho schopnost citlivě odpovídat na potřeby dítěte a schopnost zvládat vztek a náročné situace. Při hodnocení rodičovských kompetencí je nutné vycházet z informací o dosavadním životě žadatele a jeho schopnosti pečovat o nezletilé děti, které získat například v průběhu příprav žadatelů. (Pazlarová, 2016)

Nejčastěji využívaný model rodičovských kompetencí tzv. hodnotící rámec vytvořili Cox a Bentovim v r. 2000 (Pazlarová, 2016):

- **vývojové potřeby**, které by měl být rodič schopen rozpoznat a uspokojovat – zdraví, vzdělání, psychický vývoj, identita rodinné a sociální vztahy, sociální prezentace, sebeobsluha
- **faktory rodiny a prostředí**, které znamenají, že je rodič schopen zajistit odpovídající příjem a poskytuje dítěti možnost vrůstat do širšího psychosociálního prostředí – rodinná historie a fungování, širší rodina, bydlení, zaměstnání, příjem, sociální integrace rodiny, komunitní zdroje
- **rodičovské kompetence**, které představují schopnosti zajistit dítěti základní péči, bezpečí, emocionální vřelost, povzbuzení, stabilitu a schopnost stanovit hranice

3.2.5.2 Osobnostní předpoklady pěstouna

Tato kapitola popisuje, jaký by měl pěstoun na přechodnou dobu být a jaké vlastnosti by měl mít. V odborné literatuře neexistují žádné osobnostní charakteristiky, které by dovedly spolehlivě určit, kdo bude dobrým pěstounem a kdo ne. Každá osobnost se nejlépe prověřuje v reálných životních situacích. Vedle psychologického vyšetření je důležité jaký život žadatel doposud vedl, jak se choval během příprav a co ho k pěstounství vedlo. (Pazlarová, 2016) „*Osobnost zájemce určuje jeho reakce na dítě, jeho vnímavost a citlivost k potřebám dítěte, schopnost na něj odpovídajícím způsobem reagovat a vytvářet harmonické, podporující a rozvíjející prostředí.*“ (Mertová, Janků, 2019, s. 10)

Podle Pazlarové (2013) uvádí většina autorů tyto základní osobnostní vlastnosti: budoucí pěstouni by měli být osobnosti zralé, stabilní, s dostatečnými životními zkušenostmi, osobnosti dostatečně integrované do svého sociálního prostředí, které přijímají a jsou jím přijímány, osobnosti, které jsou schopny upřednostnit uspokojování potřeb pěstounských dětí před svými potřebami, osobnosti, které jsou schopny vytvořit láskyplný, bezpečný a stabilní vztah s vědomím, že může být kdykoliv přerušen, osobnosti, které jsou schopny spolupracovat a mají dostatečný náhled na své schopnosti i aktuální situaci.

6 Shrnutí teoretické části

Úkolem teoretické části bylo seznámit čtenáře se specifickými podmínkami pěstounské péče na přechodnou dobu a provést budoucí žadatele procesem zprostředkování pěstounské péče od podání žádosti po zařazení do evidence pěstounů a sepsání dohody o výkonu PPPD, průběhem péče od přijetí dítěte po poskytování péče. Dále se věnovala roli sociálního pracovníka OSPOD v procesu zprostředkování PPPD, posuzování situace dítěte a práci OSPOD s kritérii výběru pěstounů v praxi. V závěru teoretické části se práce zaměřuje na kritéria posuzování stanovená metodickými doporučeními MPSV, zejména kritérii stability partnerského vztahu, věku potenciálních pěstounů, naplnění rodičovských potřeb, schopností pěstounů spolupracovat s rodinou dítěte a kritériem osobnostních kvalit pěstounů.

Smyslem této práce je poukázat na důležitost kritérii výběru pěstounů a seznámit budoucí žadatele PPPD s kritérii, která by měli splňovat, a jaké oblasti jejich života budou odborníci posuzovat. Co tedy může být překážkou pro jejich nezařazení do evidence žadatelů o PPPD, pokud to nebudou splňovat.

V návaznosti na teorii má výzkumné šetření za cíl zjistit, jaké názory mají sociální pracovníci OSPOD na kritéria výběru pěstounů z kapitoly 3.2 Kritéria výběru pěstounů PPPD.

7 Metodická část

Tato část bakalářské práce se věnuje metodologii výzkumu. První část určuje hlavní a dílčí cíle, které jsou pomocí transformační tabulky transformovány do tazatelských otázek. Dále zdůvodňuje vybranou výzkumnou strategii, výzkumný vzorek a popisuje průběh výzkumu. Závěrečná část se věnuje analýze a interpretaci zjištěných výsledků výzkumu. Cílem výzkumu je posoudit kritéria výběru pěstounů pro zapsání do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu z pohledu sociálních pracovníků náhradní rodinné péče sociálně-právní ochrany dětí.

7.1 Formulace výzkumných cílů

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jak sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí vnímají kritéria výběru pěstounů na přechodnou dobu. Hlavního cíle bylo dosaženo prostřednictvím dílčích výzkumných cílů, které byly operacionalizovány tak, aby mohl být daný problém zkoumán. Bylo vytvořeno pět dílčích výzkumných cílů, pro každý cíl byly stanoveny indikátory, z nichž byly následně sestaveny otázky pro rozhovor s respondenty.

Hlavní cíl výzkumu:

Zjistit, jak sociální pracovníci OSPOD vnímají kritéria výběru pěstounů na přechodnou dobu.

Dílčí cíle výzkumu:

DCV 1: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „stability vztahu“ pro výkon přechodné pěstounské péče.

DCV 1.1: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají předchozí rozvod u potenciálních pěstounů jako kritérium výběru pěstounů.

DCV 1.2: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají délku trvání manželství nebo partnerství u potenciálních pěstounů jako kritérium výběru pěstounů.

DCV 1.3: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají roli samoživitele u potenciálních pěstounů jako kritérium výběru pěstounů.

DCV 2: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „věkové hranice pěstounů“ pro výkon přechodné pěstounské péče.

DCV 2.1: Zjistit, jaký věk považují sociální pracovníci u potenciálních pěstounů za optimální a z jakých důvodů.

DCV 2.2: Zjistit, jaký věk považují sociální pracovníci u potenciálních pěstounů z hlediska fyzických schopností za maximální a z jakých důvodů.

DCV 3: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „naplnění rodičovských potřeb na vlastních dětech“ u potenciálních pěstounů.

DCV 3.1: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají přítomnost vlastních dětí v rodině potenciálních pěstounů.

DCV 3.2: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají bezdětné páry jako potenciální pěstouny.

DCV 4: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „spolupráce pěstounů s rodinou dítěte“.

DCV 4.1: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají „ochotu pěstounů spolupracovat s rodinou dítěte“.

DCV 4.2: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají „důležitost kontaktu dítěte se svými rodiči“.

DCV 5: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „osobnostní kvality“ u potenciálních pěstounů.

DCV 5.1: Zjistit, jaké rodičovské kompetence pěstounů považují sociální pracovníci za podstatné.

DCV 5.2: Zjistit, jaké osobnostní předpoklady pěstounů považují sociální pracovníci za podstatné.

7.2 Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek

Tabulka č. 1: Transformační tabulka

Dílčí výzkumný cíl	Dílčí výzkumný cíl 2. řádu	Indikátory	Sada tazatelských otázek
Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „stability vztahu“ pro výkon přechodné pěstounské péče.	Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají předchozí rozvod u potenciálních pěstounů jako kritérium výběru pěstounů.	předchozí rozvod	Jak vnímáte předchozí rozvod u potenciálních pěstounů?
	Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají délku trvání manželství nebo partnerství u potenciálních pěstounů jako kritérium výběru pěstounů.	trvání manželství	Kolik let trvání partnerského vztahu podle vás vypovídá o jeho stabilitě? Dle metodiky MPSV je to 5 let. Co o tom soudíte vy?
	Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají roli samožadatele u potenciálních pěstounů jako kritérium výběru pěstounů.	role samoživitele	Jak vnímáte samožadatele jako potenciální pěstouny?
Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „věkové hranice pěstounů“ pro výkon	Zjistit, jaký věk považují sociální pracovníci u potenciálních pěstounů za optimální a z jakých důvodů.	optimální věk pěstounů	Jaký věk považujete u potenciálních pěstounů za optimální? Z jakých důvodů?

přechodné pěstounské péče.			
	Zjistit, jaký věk považují sociální pracovníci u potenciálních pěstounů z hlediska fyzických schopností za maximální a z jakých důvodů.	maximální věk pěstounů	Jaký věk z hlediska fyzických schopností považujete u potenciálních pěstounů za maximální? Z jakých důvodů?
Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „naplnění rodičovských potřeb na vlastních dětech“ u potenciálních pěstounů.	Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají přítomnost vlastních dětí v rodině potenciálních pěstounů.	vlastní děti	Jak vnímáte důležitost toho, aby pěstouni na přechodnou dobu měli svoje vlastní děti?
	Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají bezdětné páry jako potenciální pěstouny.	bezdětné páry	Jak vnímáte bezdětné páry jako vhodné potenciálními pěstouny na přechodnou dobu?
Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „spolupráce pěstounů s rodinou dítěte“.	Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají „ochotu pěstounů spolupracovat s rodinou dítěte“.	ochota ke spolupráci	Jak vnímáte ochotu pěstounů spolupracovat s rodinou dítěte?
	Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají důležitost kontaktu	kontakt dítěte s rodiči	V čem je podle Vás důležitý kontakt dítěte

	dítěte se svými rodiči“.		v pěstounské péči se svými biologickými rodiči?
Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „osobnostní kvality“ u potenciálních pěstounů.	Zjistit, jaké rodičovské kompetence pěstounů považují sociální pracovníci za podstatné.	rodičovské kompetence	Jaké rodičovské kompetence považujete za podstatné? Z jakého důvodu?
	Zjistit, jaké osobnostní předpoklady pěstounů považují sociální pracovníci za podstatné.	osobnostní předpoklady	Jaké osobnostní předpoklady pěstounů považujete za podstatné? Z jakého důvodu?

7.3 Zdůvodnění a charakteristika vybraného výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek tvoří 6 respondentů (informantů) ze sociálních pracovníků sociálně-právní ochrany dětí, kteří mají zkušenost s pěstounskou péčí na přechodnou dobu, a jejichž praxe na oddělení je minimálně jeden rok, přičemž jedna z respondentek má zkušenosti s PPPD více než pět let. Všichni respondenti jsou ženy, neboť muži na oslovených pracovištích na tomto oddělení nepracují. V souladu se zachováním anonymity respondentek neuvádím lokalizaci příslušného oddělení OSPOD, omezím se pouze na to, že respondentky, které se výzkumu zúčastnily, jsou z okresu Chrudim a Pardubice.

Tabulka č. 2: Respondenti

Označení respondenta	Další relevantní informace
SP1	Žena, věk 25 – 30 let, sociální pracovnice OSPOD, okres Chrudim
SP2	Žena, věk 25 – 30 let, sociální pracovnice OSPOD, okres Chrudim
SP3	Žena, věk 25 – 30 let, sociální pracovnice OSPOD, okres Chrudim
SP4	Žena, věk nad 40 let, sociální pracovnice OSPOD, okres Pardubice
SP5	Žena, věk 25 – 30 let, sociální pracovnice OSPOD, okres Pardubice
SP6	Žena, věk 25 – 30 let, sociální pracovnice OSPOD, okres Pardubice

7.4 Zdůvodnění vybrané výzkumné strategie

Pro výzkum byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Kvalitativní výzkum se snaží pochopit zkoumaný jev očima respondentů. Pro svoji pružnost je považován za nejčastější typ výzkumu. (Hendl, 2008) Kvalitativní výzkumná strategie byla zvolena z toho důvodu, že se zabývá subjektivním vnímáním výzkumného problému respondenty.

Ke sběru dat byla zvolena technika polostrukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami, který je vhodný pro zaznamenání osobních názorů a postojů respondentů. „Tazatel si předem specifikuje okruhy otázek, na které se bude ptát. Je však možné během rozhovoru zaměňovat pořadí těchto otázek a tím maximalizovat jeho výtěžnost. Délka celkového interview a čas věnovaný jednotlivým tématům se přizpůsobuje potřebě výzkumníka i respondenta...“ (Miovský, 2006) Způsob formulování otázky určuje, jak bude respondent odpovídat. Otázky v kvalitativním interview by měly být otevřené, neutrální, citlivé a jasné. (Hendl, 2008)

Rozhovor bude realizován anonymně s vybranými sociálními pracovníci OSPOD, které mají zkušenost s pěstounskou péčí na přechodnou dobu a praxí v oboru min. jeden

rok. Dle mého názoru anonymita zaručuje otevřenost odpovědí respondentů. Rozhovory budou realizovány ve většině případů osobně. Nevýhodou zvolené techniky sběru dat je časová náročnost. Rozhovory proběhly v měsíci listopadu a prosinci, některé rozhovory se uskutečnily během výkonu praxe na oddělení sociální prevence a pomoci městského úřadu.

7.5 Realizace výzkumného šetření

Výzkumné šetření probíhalo ve třech fázích. První fází byla teoretická příprava, která spočívala ve studiu metodických pokynů MPSV k výběru pěstounů na přechodnou dobu. Poté následoval předvýzkum, jehož cílem bylo ověřit smysluplnost a srozumitelnost výzkumných otázek a časovou náročnost rozhovoru. Pilotní rozhovor byl proveden se sociální pracovnící sociálně-právní ochrany dětí v okrese Chrudim, tento rozhovor byl zařazen do výzkumu. Vlastního výzkumného šetření se zúčastnilo 6 respondentek. Pět rozhovorů bylo realizováno osobně v kanceláři sociální pracovnice OSPOD bez přítomnosti dalších osob, aby bylo předejito případnému zkreslení odpovědí. Jeden rozhovor byl realizován telefonicky a to z důvodu větší vzdálenosti a časových možností respondentky. Tato respondentka obdržela předem emailem seznam výzkumných otázek. Rozhovory trvaly od 30 do 60 minut. Oslovené respondentky byly seznámeny s cílem bakalářské práce, účelem rozhovoru a použitím získaných informací. Respondentky si přály zachovat anonymitu, jejich přání bylo plně respektováno. Nepřály si, aby byl rozhovor nahráván, proto byly rozhovory zaznamenávány písemně.

7.6 Způsob zpracování získaných údajů

Odpovědi všech respondentek byly na jejich žádost zaznamenávány písemně, získané údaje byly podrobeny analýze. Některé odpovědi se tematicky překrývaly, proto byla shromážděná data z rozhovorů vyhodnocena z hlediska obsahu a metodou kódování tematicky rozdělena podle výzkumných otázek. V následujícím textu jsou použity i některé přímé, osobní výpovědi respondentek. Při analýze odpovědí bylo zjištěno, že se získané údaje ve většině odpovědí výrazně neliší.

8 Popis a interpretace dosažených výsledků

Tato kapitola se zaměřuje na hledání odpovědi na hlavní výzkumný cíl prostřednictvím dílčích výzkumných cílů a dílčích výzkumných cílů druhého řádu. Jednotlivé výzkumné cíle budou řazeny do podkapitol. Zjištěné odpovědi budou doplněny o citace respondentek a budou psané kurzívou. Odpovědi na jednotlivé dílčí cíle budou obsahovat i informace, které při rozhovorech s respondentkami zazněly a přímo nenáleží do výzkumných cílů, ale dle mého názoru s daným tématem souvisí.

8.1 DVC 1: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „stability vztahu“ pro výkon přechodné pěstounské péče.

Tento dílčí výzkumný cíl byl definován s cílem zjistit, jak sociální pracovníci vnímají **vliv stability vztahu** na výkon přechodné pěstounské péče. Zaměřuje se především na tyto indikátory stability vztahu: **předchozí rozvod, trvání manželství a role samoživitele.**

DCV 1.1: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají předchozí rozvod u potenciálních pěstounů jako kritérium výběru pěstounů.

Indikátorem tohoto dílčího cíle je **předchozí rozvod pěstounů**. Cílem bylo zjistit, jak sociální pracovníci vnímají vliv předchozího rozvodu pěstounů na stabilitu vztahu. Sociální pracovnice nevnímají předchozí rozvod žadatelů jako důvod pro zamítnutí žádosti o pěstounskou péči na přechodnou dobu. Daný indikátor je posuzován individuálně na základě dvou hlavních znaků. Prvním znakem je **důvod rozvodu** manželství a druhým znakem je **přítomnost vlastních nezletilých dětí** v rodině.

Důvod rozvodu

Respondentky vnímají potřebu individuálního posouzení předchozího rozvodu z hlediska **důvodu rozvodu** a **míry zavinění rozpadu manželství**. **Okolnosti rozvodu** a to jak **rozvod probíhal**, a zda se obě strany dokázaly **dohodnout na následné úpravě poměrů**, vypovídá o osobnosti žadatelů, o jejich schopnosti řešit vážné a nepříjemné životní situace a schopnosti komunikace. K získání těchto informací si vyžádají rozvodový rozsudek, jak vypověděla SP4: „*Záleží, kolikátý rozvod to byl. Co bylo jeho*

příčinou. Když je to druhý nebo třetí rozvod, vyžádáme si rozvodový rozsudek, rozsudek o úpravě poměru rodičů k dětem a taky výši výživného k posouzení finanční situace.“

Přítomnost vlastních nezletilých dětí

Druhým znakem, který respondentky vnímají, jako důležitý při posuzování předchozího rozvodu manželství je **přítomnost vlastních nezletilých dětí** v rodině. Pokud v rodině žádné nezletilé děti nejsou, není potřeba řešit důvod rozvodu ani míru jeho zavinění, v takových případech se **rozvodové rozsudky nevyžadují**, jak dokládá odpověď SP2: *„Když jsou děti pěstounů dospělí, tak se rozvodové papíry ani nežadají. Posuzuje se jen podle opisu z rejstříku trestů.“*

V opačném případě, kdy v rodině **nezletilé děti jsou**, je **rozvodový rozsudek důležitým dokumentem**. Přihlíží se k **úpravě poměrů obou rodičů k dětem**, zda se rodiče dokázali mezi sebou dohodnout, nebo zda o úpravě poměrů musel rozhodnout soud. Rodiče mohou vlastní děti popuzovat proti druhému rodiči a vyřizovat si přes ně mezi sebou „účty“. Respondentku SP3 v souvislosti s tímto tématem napadla otázka, zda by nebylo vhodné, ptát se dětí na to jak ony cítily rozvod rodičů, vzápětí však tuto možnost sama zavrhl, protože rozvod bývá pro děti stresující a negativně ovlivňuje jejich psychiku. *„Nedělají se pohovory s dětma. Možná by stálo za to, zeptat se dětí, jak ony rozvod prožívaly, jak to vidí. Ale asi ne, mohou být ovlivnění rodičem a bylo by to pro ně stresující, znovu jim to připomínat.“*

DCV 1.2: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají délku trvání manželství nebo partnerství u potenciálních pěstounů jako kritérium výběru pěstounů.

Indikátorem tohoto dílčího cíle je **délka trvání manželství** a **délka trvání partnerství** nesezdaných párů.

Délka trvání manželství

Názory respondentek na délku trvání manželství se lišily podle jejich věku. Většina respondentek, které jsou ve věku 25 – 30 let, uvedla, že toto **kritérium nepovažuje za zvlášť podstatné**, neboť jsou při své práci svědky rozpadajících se svazků, které trvaly více jak 7 nebo 10 let, přičemž podle metodik MPSV je jako kritérium stanovena hranice trvání svazku minimálně 5 let. V praxi se za **stabilní svazek** považuje ten, který **trvá alespoň dva roky**. **Délka trvání manželství nevypovídá o jeho stabilitě ani kvalitě.**

Manželství mohlo trvat delší dobu, ale to ještě neznamená, že šlo o stabilní svazek, mohly zde být skryté problémy jako např. nedostatečná komunikace mezi partnery nebo nedostatek odvahy nefunkční svazek ukončit dříve. Respondentkám se proto kritérium jeví jako diskriminační, jak vypověděla SP1: „*Je to diskriminační.*“

Délka trvání partnerství

Respondentka, která je ve věku nad 40 let a má nejdélší praxi v PPPD, má na stabilitu trvání svazku odlišný názor. Ten je podle ní ovlivněn jejím věkem a výchovou v době, kdy instituce manželství měla větší váhu a volné soužití partnerů nebylo tolik běžné.

Délka trvání partnerství nesezdaného páru by měla být podstatně delší než délka trvání manželství, neboť manželství je na rozdíl od partnerství určitý druh závazku. Obecní úřad obce, ve které má žadatel trvalý pobyt, by měl partnerství žadatelů písemně potvrdit, jak uvádí SP4: „*Žadatelé by měli být manželi alespoň dva roky, partneři by měli spolu žít ideálně 10 let, což by jim měla potvrdit obec. Dříve se vyžadovala i zpráva od zaměstnavatele, to už se dnes nevyžaduje.*“

DCV 1.3: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají roli samoživitele u potenciálních pěstounů jako kritérium výběru pěstounů.

Indikátorem tohoto dílčího cíle je **samoživitel**. Cílem bylo zjistit, zda respondentky považují samoživitele za vhodné žadatele.

Samoživitel

Odpovědi na otázku, jak respondentky vnímají samoživitele jako potenciální pěstouny, se lišily. V odpovědích na tuto problematiku zazněly dva názory. První názor připouští možnost **samoživitele jako žadatele o PPPD za splnění určitých podmínek**. Těmi podmínkami jsou **rodičovská zkušenost**, kterou respondentky považují za zásadní. Žadatel musí mít rodičovské zkušenosti, aby věděl, jak má o malé dítě pečovat a co k péči pro dítě potřebuje, jak ukazuje odpověď SP5: „*Rodičovská zkušenost je u samoživitele důležitá, bez toho to nejde. Nemá mu kdo poradit.*“ Respondentky SP1 a SP4 uvedly, že s několika pěstouny samoživiteli se již v praxi setkaly a mají s nimi dobré zkušenosti, což dokládají jejich výroky SP1: „*Měli jsme tu pána samoživitele, měl v péči postupně 4 děti, byl naprosto úžasnej.*“ SP4: „*Já mám zkušenost s paní samoživitelkou, dceru už měla dospělou. Měla zkušenosti s péčí o děti s postižením. Byla vynikající v předpěstounské péči.*“

Další podmínkou a oblastí, která se u samoživitelů posuzuje, je **sociální síť**, tedy **rodina nebo přátelé, na které se mohou v případě potřeby obrátit** se žádostí o pomoc. Důležité je mít v okolí někoho, kdo může samožadateli pomoci v péči o dítě, kdo mu v případě potřeby může dítě na chvíli pohlídat, nebo pokud samožadatel nemá automobil nebo nevlastní řidičský průkaz, má někoho, kdo je schopen ho dovézt s dítětem k lékaři, jak vypovídá SP4: „*V praxi to znamená, že žadatelé samoživitelé jsou ženy. Více se u nich posuzuje sociální síť, aby měla možnost požádat o pomoc rodinu nebo přátele. Třeba samoživitelka, která nemá řidičák, musí předložit seznam osob, které jí jsou ochotni a schopni dovézt s dítětem k lékaři nebo na kontakt s rodinou.*“

Druhým názorem na roli samoživitele jako žadatele o PPPD je, že **samoživitel není vhodným žadatelem**. A to z důvodu, že si plně **neuvědomuje**, že **na všechnu péči a problémy, které se během péče o dítě vyskytnou, bude sám**, že ho nebude mít kdo v péči vystřídat, jak dokládají výpovědi respondentek SP2 a SP6: „*Samoživitele nebrat. Sami problém nevidí. Neuvědomují si, že se nemají o koho opřít. Ten druhý partner tam prostě chybí, nikdo se s nimi na péči nepodílí.*“

8.2 DCV 2: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „věkové hranice pěstounů“ pro výkon přechodné pěstounské péče.

Tento dílčí výzkumný cíl byl definován s cílem zjistit, jak sociální pracovníci vnímají **vliv věku žadatelů na výkon přechodné pěstounské péče**. Cílem je zjistit, jaký věk pěstounů považují sociální pracovníci za **věk optimální** a jaký věk považují z hlediska fyzických schopností za **věk maximální**.

DCV 2.1: Zjistit, jaký věk považují sociální pracovníci u potenciálních pěstounů za optimální a z jakých důvodů.

Indikátorem tohoto dílčího výzkumného cíle je **optimální věk žadatelů**. Cílem bylo zjistit, z jakých důvodů je daný věk považován za optimální.

Optimální věk žadatelů

Oslovené respondentky se shodují v názoru, že **optimální věk pěstounů** pro PPPD je okolo **50ti let**, těchto žadatelů je nejvíce. Důvod vidí ve **fyzické zdatnosti** žadatelů, v **potřebě být užitečnými** a hlavně v **odchodu vlastních dětí z jejich domácnosti**. V tomto věku je většina žadatelů v dobré fyzické kondici, jejich vlastní děti s nimi již

nebydlí a oni mají potřebu být ještě někomu užiteční. Většinou se však již necítí na výchovu dítěte do jeho 18ti let, proto volí pěstounskou péči na přechodnou dobu, která je péčí krátkodobou, jak vypověděla respondentka SP4: „*Kolem padesátky, už se necítí na výchovu dítěte do 18ti let, ale pár let mohou být ještě někomu užiteční.*“ Respondentka SP1: „*Věk 50+ je OK.*“

Všechny respondentky se shodují také na tom, že mladší **žadatelé okolo 30 let** pro PPPD **nedoporučují** s ohledem na jejich **nízký věk** a **nedostatečné rodičovské zkušenosti**, jak uvádí SP4: „*U mladých jsme obezřetní. Starší pěstouni jsou vyzrálejší a přístupnější.*“

DCV 2.2: Zjistit, jaký věk považují sociální pracovníci u potenciálních pěstounů z hlediska fyzických schopností za maximální a z jakých důvodů.

V tomto dílčím cíli je indikátorem **maximální věk** pěstounů posuzovaný z hlediska jejich **fyzických schopností**.

Maximální věk žadatelů

Analýza odpovědí respondentek ukázala, že za **maximální věkovou hranici** pěstounů PPPD považují **věk 60 – 62 let**. Pěstouni v tomto věku mají bohaté výchovné a životní zkušenosti, bývají na roli pěstouna pečlivě připraveni. Limituje je však **zdravotní stav**, nutné je **individuální posouzení** jejich případné **nemoci**, **zda nehrozí její zhoršení**. V tomto věku se již výrazně **snižuje fyzická zdatnost**, pěstouni začínají **pocítovat únavu**, proto záleží na jejich aktuálním zdravotním stavu, a na tom o jak staré děti jsou schopni pečovat. Vhodné jsou pro ně spíše starší děti, malé děti vyžadují celodenní pozornost, je potřeba je nosit a běhat za nimi, starším dětem mohou předávat svoje znalosti a zkušenosti. Respondentka SP4 vypověděla: „*Doporučuju věk maximálně 60 let. Pěstouni už začínají pocítovat únavu. Záleží na aktuálním zdravotním stavu. Vhodné jsou pro ně starší děti.*“ Respondentka SP3: „*Nejstarší pěstouny jsme tady měli ve věku 62 let.*“ Respondentka SP1: „*Mám zkušenost s 60ti letými pěstouny, měli v péči tříletá dvojčátka. Skvěle se o ně starali.*“

8.3 DCV 3: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „naplnění rodičovských potřeb na vlastních dětech“ u potenciálních pěstounů.

Úkolem tohoto dílčího výzkumného cíle je zjistit, jak sociální pracovníci vnímají **naplnění rodičovských potřeb na vlastních dětech**. Sledovanými indikátory jsou

přítomnost vlastních dětí v rodině pěstounů a posouzení, zda jsou **bezdětní žadatelé** vhodní pro PPPD.

DCV 3.1: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají přítomnost vlastních dětí v rodině potenciálních pěstounů.

Indikátorem tohoto dílčího cíle jsou **vlastní děti** pěstounů. Cílem je zjistit, jak sociální pracovníci vnímají jejich přítomnost v rodině pěstouna.

Přítomnost vlastních dětí

Oslovené respondentky se shodují na tom, že ideální je, když **děti pěstounů jsou již dospělí** a v domácnosti **s pěstouny nežijí**. Pokud jsou **vlastní děti** pěstounů v jejich domácnosti **přítomni, měly by být ve věku minimálně 12ti let, optimálně ve věku 15ti let**. V tomto věku jsou schopni plně pochopit smysl PPPD a nepotřebují zvýšenou péči rodičů. S dětmi je třeba vést individuální pohovor a řádně je na příchod cizího dítěte do rodiny připravit, aby se necítily ohrožené na své pozici v rodině. Důležité je, aby dítě mělo, pokud je to možné, vlastní samostatný prostor. Vhodné je rozdělení rolí, kdo a co bude mít na starost, aby později nedocházelo ke zbytečným konfliktům, což nejlépe vystihuje odpověď respondentky SP4: *„Děti bych vyškrtla. V rodině by neměly být. Pokud ano, tak by mělo mít vlastní pokoj. Nutná je příprava rodinného systému, co by kdo měl dělat, jak se to koho konkrétně dotkne. A samozřejmě individuální pohovor s dětma. Můžou být v rodině dvě, každé jiného věku.“*

DCV 3.2: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají bezdětné páry jako potenciální pěstouny.

V tomto dílčím výzkumném cíli jsou indikátorem **bezdětné páry**. Cílem bylo zjistit, zda sociální pracovníci vnímají bezdětné páry jako vhodné žadatele o PPPD.

Bezdětné páry

Analýzou odpovědí bylo zjištěno, že respondentky považují **bezdětné páry** pro PPPD **za nevhodné**. Těmto pěstounům **chybí rodičovské zkušenosti**, které jsou **podstatné**. Rodičovskými zkušenostmi se rozumí vlastní zkušenosti s péčí o dítě a s výchovou dítěte. Velké riziko spatřují také v **přilnutí k dítěti**. Bezdětné páry si mohou k dítěti **vytvořit pevný citový vztah**, který může působit problémy v komunikaci s biologickou rodinou dítěte a následně v předání dítěte zpět biologickým rodičům, jak dokládá odpověď SP2:

„Je tam potřeba mít dítě. Navážou se a nebudou chtít dítě předat.“ Respondentka SP5 dodává: *„Záleží na psychologickém posouzení, ale je to velké riziko.“* Mezi žadateli jsou i páry, které **odsouvají založení rodiny** na pozdější dobu, často se potom stává, že mají s početím dítěte vzhledem k věku ženy problém. Ani pro ně není PPPD vhodná z důvodu rizika přilnutí k dítěti, jak uvádí SP4: *„Páry, které prošvihly biologický věk, musíme připravit na to, že to není osvojení, že tam ta biologická rodina je a že budou muset dítě po čase předat.“*

8.4 DCV 4: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „spolupráce pěstounů s rodinou dítěte“.

Tento dílčí výzkumný cíl byl definován s cílem zjistit, jak sociální pracovníci vnímají **ochotu pěstounů spolupracovat s biologickou rodinou dítěte**, a v čem vidí **důležitost kontaktu dítě s vlastní rodinou**.

DCV 4.1: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají „ochotu pěstounů spolupracovat s rodinou dítěte“.

Indikátorem tohoto dílčího výzkumného cíle je **ochota pěstounů spolupracovat s rodinou dítěte**. Cílem je zjistit, jak tuto spolupráci vnímají sociální pracovníci.

Ochota spolupracovat

Analýza odpovědí respondentek ukázala, že pěstouny lze na základě **ochoty spolupracovat s rodinou dítěte** rozdělit na dvě skupiny. První skupina, která má podle respondentek větší zastoupení, je **ochotná s rodinou dítěte spolupracovat**, spolupráci bere jako svoji **povinnost** a **součást procesu PPPD** a přistupuje k ní zodpovědně. Pěstouni chápou, že **cílem PPPD je předání dítěte zpět do biologické rodiny**. Pěstouni se snaží biologické rodiče podporovat, motivovat, komunikují s nimi a mnohdy je i učí jak o dítě pečovat, což dokládají odpovědi respondentek. SP1: *„Ochota, je to spíše povinnost.“* SP4: *„Ochota je nejdůležitější povinnost pěstouna. Spolupracují, umějí s rodiči jednat a komunikovat, je to u nich automatické. Snaží se rodiče podporovat a motivovat, aby se k nim dítě mohlo vrátit. Nastavení spolupráce je lepší než u klasické pěstounské péče.“*

Druhou skupinou jsou pěstouni, kteří s rodinou dítěte **nespolupracují** nebo **spolupráci ztěžují**. I zde lze vyznačit dvě skupiny pěstounů. První skupinou jsou pěstouni, kterým se **biologičtí rodiče** dítěte **nelíbí**, **nejsou jim sympatičtí**, důvodem může být jejich způsob života či předchozí chování k dítěti nebo to, že zanedbávali péči o dítě, jak vypovídá respondentka SP3: „*Dítě nechtějí předat, odmítají spolupracovat, protože se jim ta rodina nelíbí.*“ Druhou skupinou pěstounů, kteří s rodinou dítěte nespolupracují, jsou pěstouni, kteří **k dítěti přilnou a vytvoří si k němu silnou citovou vazbu**. Dítě se nechtějí vzdát, jsou přesvědčeni, že u nich mu bude lépe a uvažují o jeho osvojení, jak dokládá odpověď SP2: „*Nepracují na vztahu s rodinou. Vytvořili si pevný vztah s dítětem a uvažují o osvojení.*“

DCV 4.2: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají „důležitost kontaktu dítěte se svými rodiči“.

Indikátorem tohoto dílčího výzkumného cíle je **kontakt dítěte se svými rodiči** a jeho **význam pro dítě**.

Kontakt dítěte se svými rodiči

Oslovené respondentky se shodují na tom, že **kontakt dítěte s rodinou má pro dítě velký význam**. Dítě má právo znát svoji minulost, pro jeho vývoj je důležité znát své rodiče a vědět odkud pochází. Ztráta kontaktu není žádoucí i z důvodu předpokládaného návratu dítěte zpět do rodiny. Vhodné je **vytvořit pravidla kontaktu** dítěte s rodinou jako např. určit čas a místo kontaktu. Důležité je, aby kontakt byl pravidelný a bezpečný. Sociální pracovníci doporučují, aby kontakt probíhal na neutrálním místě, pěstounům nabízejí svoji pomoc při zprostředkování kontaktu nebo doporučují doprovázející organizaci. Není žádoucí, aby biologičtí rodiče znali přesnou adresu pěstounů nebo měli na pěstouny telefonní kontakt, protože by mohlo docházet např. k častému kontaktování pěstounů ze strany rodičů mimo smluvený termín, jak vypověděla SP2: „*Kontakt by měl být přes doprovodnou organizaci nebo přes nás. Určit pravidla kontaktu, zvolit neutrální místo, nejlépe na půdě organizace. Rizikové je, když mají rodiče číslo na pěstouna, kvůli obtěžování.*“ Respondentky dále uvádí, že důležité je pro dítě **zachovat rodinu pohromadě**, sourozence nerozdělovat, aby se nepřerušilo pouto mezi nimi, děti na sobě bývají závislé. Pokud je potřeba zařadit do PPPD **sourozence, měli by se hledat pěstouni, kteří by si je vzali do péče všechny**, jak uvádí SP1: „*Důležité je nezapírat rodinu a podporovat ji. Sourozence nerozdělovat. Nám se stalo, že kraj je rozdělil, i když*

jsme měli pěstouny, kteří by si vzali děti obě. To není dobře, ta rodina už se dohromady nikdy nedá.“

8.5 DCV 5: Zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium „osobnostní kvality“ u potenciálních pěstounů.

Úkolem tohoto dílčího cíle bylo zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium **osobnostních kvalit** pěstounů prostřednictvím indikátoru **rodičovských kompetencí** a **osobnostních předpokladů**. Zjistit, které rodičovské kompetence a osobnostní předpoklady považují sociální pracovníci za podstatné.

DCV 5.1: Zjistit, jaké rodičovské kompetence pěstounů považují sociální pracovníci za podstatné.

Indikátorem tohoto dílčího výzkumného cíle jsou **rodičovské kompetence**. Cílem je zjistit, jaké kompetence považují sociální pracovníci za podstatné.

Rodičovské kompetence

Analýza odpovědí respondentek ukazuje, že sociální pracovníci považují za **nejpodstatnější kompetenci pěstounů PPPD rodičovské zkušenosti**, které nelze získat jinak než výchovou a péčí o vlastní děti. Za další podstatné kompetence, které vycházejí z rodičovských zkušeností, považují **péči o zdraví dítěte**, **zajištění vzdělání dítěte**, **schopnost vytvářet a udržovat vztah s dítětem a zajistit jeho vývojové potřeby**, jak vypověděla SP5: *„Jsou důležité zkušenosti s vlastním dítětem a výchovou.“* Respondentka SP1 dodává: *„První je péče výchovná, potom odborná.“*

DCV 5.2: Zjistit, jaké osobnostní předpoklady pěstounů považují sociální pracovníci za podstatné.

Indikátorem tohoto dílčího výzkumného cíle jsou **osobnostní předpoklady** pěstounů. Cílem bylo zjistit, jaké osobnostní předpoklady považují sociální pracovníci za podstatné.

Osobnostní předpoklady

Analýzou odpovědí bylo zjištěno, že sociální pracovníci považují za podstatné **osobnostní předpoklady** pěstounů **zralou osobnost s životními zkušenostmi**,

tolerantní vůči menšinám. Respondentky se shodují v tom, že **osobnost pěstouna se naplno projeví během příprav PPPD a při řešení modelových životních a zážitkových situací,** záleží tedy na tom, jak se žadatel během příprav choval, což dokládá odpověď SP4: *„O osobnosti hodně napoví příprava pěstounů, ukazují se v ní osobnostní rysy, zážitkové věci, řešení situací.“*

Za výrazně **méně podstatný osobnostní předpoklad** považují respondentky **vzdělání pěstounů.** Odborné metodiky uvádí jako osobnostní předpoklad vyšší vzdělání, tzn. min. **středoškolské vzdělání.** S tím ale respondentky úplně nesouhlasí, neboť mají i zkušenosti s pěstouny s nižším vzděláním, kteří se v PPPD osvědčili a v mnohém pěstouny s vyšším vzděláním předčili. **Nižší vzdělání nevypovídá o osobních kvalitách pěstounů,** nemusí znamenat ani nižší intelekt, může být důsledkem nemožnosti studovat, jak dokládá odpověď respondentky SP4: *„Vzdělání není důležité, neodpovídá jejich osobnostním kvalitám. Neměli možnost studovat, třeba z politických důvodů.“*

8.6 Shrnutí výzkumné části

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, jak sociální pracovníci sociálně-právní ochrany dětí vnímají kritéria výběru pěstounů pěstounské péče na přechodnou dobu. K dosažení hlavního cíle bylo stanoveno pět dílčích výzkumných cílů. Bylo zjišťováno, jak sociální pracovníci vnímají kritérium výběru pěstounů stability vztahu, věkové hranice pěstounů, naplnění rodičovských potřeb, spolupráce s rodinou dítěte a osobnostních kvalit pěstounů.

Dílčím cílem 1 bylo zjistit názory sociálních pracovníků na kritérium stability vztahu. Jako indikátory stability vztahu byly zvoleny předchozí rozvod žadatele, délka trvání manželství a role samoživitele. Na základě analýzy odpovědí respondentek bylo zjištěno, že jejich vnímání kritéria stability vztahu se liší podle věku respondentek a podle jejich názoru na potřebu stvrzení partnerského svazku manželstvím. Většina respondentek se shoduje v tom, že předchozí rozvod žadatelů není důvodem odmítnutí žádosti o PPPD a že situaci žadatelů je třeba posoudit individuálně a zvážit příčinu rozpadu manželství. Délku trvání manželství považují až na jednu respondentku za kritérium diskriminační a nepřikládají mu v souvislosti s dnešním trendem „volných“ svazků velký význam. Roli samoživitele nepovažují 4 respondentky za problém při splnění podmínky vlastní rodičovské zkušenosti a existence širší sociální sítě, na kterou se mohou v případě potřeby obrátit. Ve své praxi se již s žadateli samoživiteli setkali a mají s jejich prací velmi dobré zkušenosti. Dvě z oslovených respondentek nejsou pěstounům samoživitelům nakloněny, problém vidí v absenci partnera, tedy druhé osoby podílející se na péči o dítě.

Dílčím cílem 2 bylo zjistit názory sociálních pracovníků na kritérium věkové hranice pěstounů pro výkon PPPD. Indikátory byly optimální a maximální věk pěstounů pro výkon pěstounské péče. Analýza odpovědí oslovených respondentek ukázala shodu v názorech a zkušenostech s indikátorem věku žadatelů o PPPD. Respondentky shodně považují mladší žadatele okolo věku 30ti let za méně vhodné žadatele s nižšími rodičovskými zkušenostmi. Za optimální věkovou hranici považují věk 50+, tyto žadatelé jsou vyzrálými osobnostmi, které mají bohaté výchovné a rodičovské zkušenosti, vlastní děti s nimi většinou již nebydlí a jsou v dobré fyzické kondici. Maximální věk žadatelů vidí v rozmezí 60 – 62 let, u nichž záleží na aktuálním zdravotním stavu a individuálním posouzení.

Dílčím cílem 3 bylo zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium naplnění rodičovských potřeb pěstounů. Indikátory byly vlastní děti v rodině pěstouna a bezdětné páry. Analýza odpovědí respondentek ukazuje důležitost naplnění rodičovských potřeb pěstounů na vlastních dětech, není však již úplně žádoucí, aby děti pěstounů byly v domácnosti fyzicky přítomni. Jsou-li vlastní děti v rodině pěstouna přítomni, shodují se respondentky na tom, že je nutné vést s dětmi individuální pohovory a děti na příchod cizího dítěte do rodiny řádně připravit. Bezdětné páry respondentky shodně označují za vysoce rizikové a tudíž pro pěstounskou péči na přechodnou dobu nevhodné. Důvodem je hrozba připoutání se k dítěti a problémy s jeho následným návratem do biologické rodiny.

Dílčím cílem 4 bylo zjistit názor sociálních pracovníků na kritérium spolupráce pěstounů s rodinou dítěte. Indikátory byly ochota pěstounů spolupracovat s rodinou dítěte a význam kontaktu dítěte s rodiči. Analýzou odpovědí bylo zjištěno, že většina pěstounů bere spolupráci s rodinou dítěte jako svoji povinnost, s rodinou spolupracují, komunikují a snaží se ji podporovat, aby se dítě mohlo vrátit zpět do rodiny. Někteří pěstouni s rodinami dětí nespupracují a to buď proto, že se jim rodina z nějakého důvodu nelíbí nebo si k dítěti vytvoří pevný citový vztah a pokouší se o jeho osvojení. Všechny respondentky se shodují na tom, že kontakt dítěte s rodinou je důležitý pro jeho návrat do rodiny, aby se neporušily citové vazby uvnitř rodiny. Dále uvádí, že bezpečné je kontakt zprostředkovávat přes doprovázející organizaci, která upraví pravidla kontaktu, který by měl probíhat pravidelně a na neutrálním místě.

Dílčím cílem 5 bylo zjistit, jak sociální pracovníci vnímají kritérium osobnostních kvalit pěstounů. Indikátory byly rodičovské kompetence a osobnostní předpoklady pěstounů. Analýzou odpovědí bylo zjištěno, že sociální pracovnice považují za hlavní rodičovskou kompetenci vlastní rodičovskou zkušenost sestávající se ze základní péče o dítě, péče o zdraví dítěte, zajištění vzdělání dítěte, emocionální vřelosti a péče o rodinné a sociální vztahy. Respondentky považují za podstatné osobnostní předpoklady pěstounů zralou osobnost s životními zkušenostmi, tolerantní vůči menšinám. Dále se shodují v tom, že osobnost pěstouna se naplno projeví během příprav pěstounů na PPPD a při řešení modelových životních a zážitkových situací. Za ne příliš podstatné považují vzdělání, které podle nich není znakem osobnostní kvality pěstouna.

Kritéria výběru pěstounů pro pěstounskou péči na přechodnou dobu vydaná MPSV jsou pouze vodítkem k výběru žadatelů, nejsou zákonným nařízením. Jednotlivé krajské úřady mají stanovená vlastní kritéria, která z doporučení MPSV vychází. V roce 2017 byla MPSV zpracována analýza těchto kritérií podle jednotlivých krajů, v současné době by ministerstvo mělo pracovat na jejich aktualizaci.

Analýza odpovědí ukázala, že sociální pracovníce sociálně-právní ochrany dětí vnímají jako nejdůležitější kritéria výběru pěstounů vlastní partnerské a rodičovské zkušenosti. Důležitý je při posuzování žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu individuální přístup k žadateli. Osobnostní kvality žadatelů se plně projevují v průběhu příprav pěstounů, které se neustále vyvíjí a snaží se reagovat na požadavky z praxe.

Pro budoucí praxi bych doporučila prohlubování spolupráce sociálních pracovníků OSPOD s pěstouny, a to častějším kontaktem obou aktérů v průběhu poskytování PPPD. Sociální pracovníci by tak mohli lépe poznat osobnost pěstouna, jak se chová v běžných i zátěžových životních situacích. Dále bych navrhovala přeposuzování pěstounů, které by ukázalo, zda byla kritéria, podle kterých byli pěstouni pro PPPD vybráni, vhodně zvolena, a zda pěstouni tato kritéria nadále splňují. Přeposuzování žadatelů by mělo probíhat v pravidelném intervalu např. po dvou letech výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu.

Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo zjistit, jak sociální pracovníci sociálně-právní ochrany dětí vnímají kritéria výběru pěstounů PPPD. Pěstounská péče na přechodnou dobu je krátkodobá forma náhradní rodinné péče umožňující dětem, které se ocitly v krizové situaci, vyrůstat v náhradním rodinném prostředí. Přechodní pěstouni jsou profesionálové, kteří jsou připraveni těmto dětem péči zprostředkovat. Účelem PPPD je poskytnout biologickým rodičům čas a prostor na úpravu svých poměrů a na zlepšení životní situace, aby se děti mohly vrátit zpět do jejich péče. Každé dítě má právo na rodinu, právo na to, aby o něho někdo pečoval. Pokud mu tuto péči není schopná poskytnout biologická rodina, je třeba ji nahradit rodinou dočasnou nebo náhradní.

Osoby, které mohou PPPD vykonávat, jsou vedeny ve zvláštní evidenci žadatelů, kterou vede příslušný krajský úřad. Musí být připraveni přijmout dítě v krizové situaci bezprostředně po rozhodnutí soudu. Na odbornou přípravu přechodných pěstounů je kladen velký důraz, časový rozsah přípravy je 72 hodin. Od pěstounů se očekává schopnost spolupracovat s biologickými rodiči dítěte a s dalšími odborníky.

Výzkumná část se zabývá názory sociálních pracovníků OSPOD na vybraná kritéria výběru pěstounů, kterými byly stabilita partnerského vztahu, věková hranice pěstounů, naplnění rodičovských potřeb na vlastních dětech, spolupráce pěstounů s rodinou dítěte a kritéria osobnostních kvalit pěstouna. Výzkum ukázal, že odpovědi respondentek se v mnohém shodovaly. Odlišné vnímání některých kritérií bylo způsobeno rozdílným věkem respondentek, kdy jedna z respondentek byla o 15 let starší, a také jejich názorem na potřebu stvrzení partnerského svazku manželstvím a na volné soužití partnerů.

Výzkum potvrzuje závěr teoretické části, kde bylo konstatováno, že výběr žadatelů PPPD se neřídí jednotnými kritérii výběru a poukazuje na absenci závazné metodiky, která by určovala, jaké vlastnosti a předpoklady by měl pěstoun mít. Z analýzy odpovědí respondentek vyplývá, že důležitý při výběru je individuální přístup a pravá osobnost žadatelů se projevuje během příprav.

Domnívám se, že hlavního cíle výzkumu bylo dosaženo. Na základě výzkumného šetření byly zjištěny aspekty, které ovlivňují respondentky ve vnímání jednotlivých kritérií. Pokusila jsem se navrhnout řešení, která by mohla být pro sociální pracovníky OSPOD přínosná a mohla pozitivně ovlivnit vnímání osobnosti a kvality žadatelů.

Seznam použité literatury

BUBLEOVÁ, Věduna, Alena VÁVROVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. ISBN 978-80-87455-01-2.

BUBLEOVÁ, Věduna. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 3., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. ISBN 978-80-87455-19-7.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

KONEČNÁ, Hana a Markéta SUDOVÁ. *Jak dál s pěstounskou péčí na přechodnou dobu?*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. ISBN 978-80-87455-08-1.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

MPSV. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče*. Praha: MPSV, 2015. ISBN 978-80-7421-103-4

NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80-8613191-7.

PAZLAROVÁ, Hana, ed. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1020-7.

VRÁNOVÁ, Lucie. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. ISBN 978-80-87455-09-8.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

Internetové zdroje

MPSV, Macela: *Informace o postupech spojených s umístováním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu* [online]. Praha: MPSV, 2013 [cit. 2020-02_10] Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/online-katalog/informace-o-postupech-spojonych-s-umistovanim-deti-do-pestounske-pece-na-prechodnou-dobu/>

Mertová Johana, Janků Bohuslava: *Manuál postupů při odborném posuzování zájemců o náhradní rodinnou péči* [online]. Praha: MPSV, 2019 [cit. 2020-02_10] Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/online-katalog/nahradni-rodina/manual-postupu-pri-odbornem-posuzovani-zajemcu-o-nahradni-rodinnou-peci/>

MPSV, Macela: *Informace k dohodám o výkonu pěstounské péče a správním rozhodnutí upravujícím práva a povinnosti podle §47a odst. 2 zákona 359/1999 o sociálně právní ochraně dětí v platném znění* [online]. Praha: MPSV, 2013 [cit. 2020-02_22] Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/informace_dohody.pdf/d46b6072-7a41-22fc-4a5e-1f2eea0b29d4

Racek Jindřich, Solařová Hana, Svobodová Alena: *Vyhodnocování potřeb dětí Praktický průvodce – Metodika vyhodnocování* [online]. Praha: LUMOS, 2014 [cit. 2020-02_22] Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/online-katalog/vyhodnocovani-potreb-deti-prakticky-pruvodce-metodika-vyhodnocovani/>

MPSV: *Metodické doporučení MPSV č. 2/2009 k vyhodnocování situace dětí v obtížné sociální situaci* [online]. Praha: MPSV, 2009 [cit. 2020-01_18] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/rok-2009>

MPSV, Rulíková Vítková Klára: *Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče* [online]. Praha: MPSV, 2009 [cit. 2020-02_22] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/rok-2009>

MPSV, Rulíková Vítková Klára: *Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči* [online]. Praha: MPSV, 2009 [cit. 2020-02_22] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/rok-2009>

MPSV, Macela: *Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. k 21.12.2012* [online]. Praha: MPSV, 2012 [cit. 2020-01_18] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/rok-2012>

Hrbáčková Eva, Otýpková Eva, Sokolová Kateřina: *Metodické doporučení č. 3/2016 k pěstounské péči na přechodnou dobu v rámci Moravskoslezského kraje* [online]. Copyright © [cit. 21.02.2020]. Dostupné z: http://www.rodinaunas.cz/wp-content/uploads/2017/03/Metodick%C3%A9-doporu%C4%8Den%C3%AD-%C4%8D.-3_2016-k-PPPD-v-r%C3%A1mci-MSK.pdf

KÚ Olomouckého kraje: *Pěstounská péče na přechodnou dobu - doporučený postup* [online]. Copyright © [cit. 21.02.2020] Dostupné z: <https://ssp-ol.cz/wp-content/uploads/2019/01/doporuceny-postup-pppd-k-31.10.2018.pdf>

Analýza stávajícího systému posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči v ČR [online]. Institut projektového řízení a. s., 2017 [cit. 2020-01_18] Dostupné z: <https://www.ditearodina.cz/images/Analyza-stavajiciho-systemu-posuzovani-zadatelu-o-nahradni-rodinnou-peci-v-CR.pdf>

Vyhláška č. 473/2012 Sb. *Vyhláška o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí.* Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-473>

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Transformační tabulka

Tabulka č. 2: Respondenti

Seznam příloh

Příloha č. 1: Předpis rozhovoru s respondentkou SP4

Příloha č.1: Přepis rozhovoru s respondentkou SP4

1. Jak vnímáte předchozí rozvod u potenciálních pěstounů?

„Rozvod není důvod zamítnutí. Záleží, kolikátý rozvod to byl. Co bylo jeho příčinou. Když je to druhý nebo třetí rozvod, vyžádáme si rozvodový rozsudek, rozsudek o úpravě poměru rodičů k dětem a taky výši výživného k posouzení finanční situace.“

2. Kolik let trvání partnerského vztahu podle vás vypovídá o jeho stabilitě? Dle metodiky MPSV je to 5 let. Co o tom soudíte vy?

„Žadatelé by měli být manželé alespoň dva roky, partneři by měli spolu žít ideálně 10 let, což by jim měla potvrdit obec. Dříve se vyžadovala i zpráva od zaměstnavatele, to už se dnes nevyžaduje. Šlo o potvrzení výdělku, aby finance nebyly důvodem žádosti. Finance nesmí být jediným důvodem a nesmí převyšovat nad ostatními důvody žádosti.“

3. Jak vnímáte samožadatele jako potenciální pěstouny?

„V praxi to znamená, že žadatelé samoživitelé jsou ženy. Nemají děti v domácnosti. Samotné pěstounky pečují pouze o jedno dítě. Více se u nich posuzuje sociální síť, aby měla možnost požádat o pomoc rodinu nebo přátele. Třeba samoživitelka, která nemá řidičák, musí předložit seznam osob, které jí jsou ochotni a schopni dovézt s dítětem k lékaři nebo na kontakt s rodinou. Bez řidičáku a bez auta je to problém.“

4. Jaký věk považujete u potenciálních pěstounů za optimální? Z jakých důvodů?

„Kolem padesátky, už se necítí na výchovu dítěte do 18ti let, ale pár let mohou být ještě někomu užiteční. U mladých jsme obezřetní. Většinou se hlásí kolem 40 let. Starší pěstouni jsou vyzrálejší a přístupnější.“

5. Jaký věk z hlediska fyzických schopností považujete u potenciálních pěstounů za maximální? Z jakých důvodů?

„Doporučuju věk maximálně 60 let. Pěstouni už začínají pociťovat únavu. Záleží na aktuálním zdravotním stavu. Není možné, aby byl pěstoun v invalidním důchodu, individuálně se posuzuje pouze stupeň I., pokud je tam srdeční onemocnění, tak to nelze. Podle zdravotního stavu se volí věková kategorie a počet dětí. Vhodné jsou pro ně starší děti.“

6. Jak vnímáte důležitost toho, aby pěstouni na přechodnou dobu měli svoje vlastní děti?

„Děti bych vyškrtla. V rodině by neměly být. Pokud ano, tak by mělo mít vlastní pokoj. Nutná je příprava rodinného systému, co by kdo měl dělat, jak se to koho konkrétně dotkne. A samozřejmě individuální pohovor s dětma. Můžou být v rodině dvě, každé jiného věku.“

7. Jak vnímáte bezdětné páry jako vhodné potenciálními pěstouny na přechodnou dobu?

„Páry, které prošvihly biologický věk, musíme je připravit na to, že to není osvojení, že tam ta biologická rodina je a že budou muset dítě po čase předat. Bezdětné páry prostě ne, ta rodičovská zkušenost tam musí být, ta je hodně důležitá.“

8. Jak vnímáte ochotu pěstounů spolupracovat s rodinou dítěte?

„Ochota je nejdůležitější povinnost pěstouna. Spolupracují, umějí s rodiči jednat a komunikovat, je to u nich automatické. Snaží se rodiče podporovat a motivovat, aby se k nim dítě mohlo vrátit. Nastavení spolupráce je lepší než u klasické pěstounské péče. Měli jsme pěstounku, která učila biologickou matku vařit a pečovat o dítě, brala ji s sebou, když šla s dítětem k lékaři, učila ji úplný základy, nakonec to dokázaly obě.“

9. V čem je podle Vás důležitý kontakt dítěte v pěstounské péči se svými biologickými rodiči?

„Tak ten kontakt je samozřejmě důležitý, pro dítě i pro rodiče. Záleží na té ochotě pěstounů, jak jsou jim ty rodiče sympatický. Snažíme se to všemožně podporovat a pomáhat při realizaci kontaktu.“

10. Jaké rodičovské kompetence považujete za podstatné? Z jakého důvodu?

„Tak tady je to jednoznačně rodičovská zkušenost, v tom se skrývá všechno. Bez partnerské a rodičovské zkušenosti to nejde.“

11. Jaké osobnostní předpoklady pěstounů považujete za podstatné? Z jakého důvodu?

„O osobnosti hodně napoví příprava pěstounů, ukazují se v ní osobnostní rysy, zážitkové věci, řešení situací. První je péče výchovná, potom odborná. Při psychotestech se nezkoumá velikost jejich IQ, otázky jsou sice z části zaměřené na inteligenci, ale více na osobnost člověka. Vzdělání není důležité, neodpovídá jejich osobnostním kvalitám. Neměli možnost studovat, třeba z politických důvodů. Někdy je vysoké IQ spíše na škodu. Nejhorší jsou učitelky, ty mají velké nároky na děti.“